

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Joanna Herskovits

*Bevisvärdering av muntliga utsagor i mål om
grov kvinnofridskränkning*

- en narrativanalytisk undersökning av berättelser om
bevisvärdering och kärleksrelationer utifrån idén om juridik
som en språklig praktik

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: HT 2018

INNEHÅLL

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod och material	8
1.3.1 Rättsdogmatisk metod	8
1.3.2 Rättsfallsanalysens narrativanalytiska metod	8
1.4 Disposition	9
1.5 Definitioner	9
1.6 Avgränsningar	9
2. METOD OCH TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	11
2.1 Juridiken som en språklig praktik	12
2.2 En diskursanalytisk språkförståelse	14
2.3 Narrativanalys	16
2.3.1 Rättsfallsundersökningens narrativanalys	17
2.4 Det paradoxala rättssubjektet i en kärleksrelation	19
3. BEVISPRÖVNING AV MUNTliga UTSAGOR	22
3.1 Allmänna principer kring bevisprövning	22
3.2 Den fria bevisprövningens princip	23
3.2.1 Skillnaden mellan rättsfakta och bevisfakta	27
3.2.2 Bevistema och hjälpfakta	29
3.3 Bevisvärdering av muntliga utsagor	29
3.3.1 Allmänna erfarenhetssatser	29
3.3.2 Trovärdighet och tillförlitlighet	31
3.3.3 Praxis	32
3.3.3.1 NJA 1991 s. 83	33
3.3.3.2 NJA 2005 s. 712	34
3.3.3.3 NJA 2009 s. 447 I och II	35

3.3.3.4 NJA 2010 s. 671	36
3.3.3.5 NJA 2015 s. 702 - Balkongfallet	38
3.3.3.6 NJA 2017 s. 316	39
3.4 Sammanfattning	40
4. GROV KVINNOFRIDSKRÄNKNING	42
4.1 Statistik om brottsfrekvens och lagföring	42
4.2 Om straffbudets tillkomst och historiska utveckling	43
4.2.1 Från husaga till folkhälsoproblem – om lagstiftningsprocessen	44
4.2.2 Normaliseringsprocessen	46
4.3 Grov kvinnofridskränkning – en unik brottskonstruktion	47
4.4 Brottets rekvisit	49
5. RÄTTSFALLSUNDERSÖKNING	52
5.1 Metod och urval av rättsfall	52
5.2 B 171-15	54
5.2.1 Bakgrund och sakomständigheter i målet	54
5.2.2 Bedömningen i tingsrätten	54
5.2.2.1 Bevisvärderingen	55
5.2.2.2 Relationen	58
5.2.3 Hovrättens bedömning	59
5.3 B 4782-12	59
5.3.1 Bakgrund och sakomständigheterna i målet	59
5.3.2 Tingsrättens bedömning	59
5.3.2.1 Bevisvärderingen	59
5.3.2.2 Relationen	61
5.3.3 Hovrättens bedömning	63
5.4 B 2389-18	63
5.4.1 Bakgrund och sakomständigheterna i målet	63
5.4.2 Tingsrättens bedömning	63
5.4.2.1 Bevisvärdering	63
5.4.2.2 Relationen	65
5.4.3 Hovrättens bedömning	66
5.5 B 3730-11	66
5.5.1 Bakgrund och sakomständigheter i målet	66
5.5.2 Tingsrättens bedömning	66
5.5.2.1 Bevisvärderingen	66
5.5.2.2 Relationen	67
5.5.3. Hovrättens bedömning	68
5.6 B 709-18	69
5.6.1 Bakgrund och sakomständigheter i målet	69
5.6.2 Tingsrättens bedömning	70
5.6.3 Bevisvärderingen	70
5.6.4 Relationen	71
5.5.5 Hovrättens bedömning	71

5.7 B 625-18	72
5.7.1 Bakgrund och sakomständigheter i målet	72
5.7.2 Tingsrättens bedömning	72
5.7.3 Bevisvärderingen	72
5.7.4 Relationen	74
5.7.5 Hovrättens bedömning	75
6. ANALYS	76
6.1 AVSLUTANDE KOMMENTAR	80
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	81
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	86

Summary

Gross violation of a woman's integrity is one of the most difficult crimes to prove. Most often, one person's word stand against another. In such cases, the court has to prove the *credibility* and *reliability* of the plaintiff's oral statement in order to assess if it, together with the other circumstances of the case, can prove the case beyond reasonable doubt. Due to the *principle of free evaluation of evidence*, it is not laid down in Swedish law how this evaluation should be done. The Supreme Court has however created a method for how it *could* be done, in a number of cases. This essay aims to explore how the evaluation of oral statements regarding this type of crime is done, on the basis of an idea about law as a *linguistic practice*. By using a discourse analytical approach and a method of narrative analysis, the reasoning of the cases is viewed as *stories*. The focus of the investigation is to research what *stories* about *evaluation of evidence* that comes from the reasoning and how the *romantic relationship* between the parties is portrayed. The purpose of the latter is to investigate if there is a connection between the understanding of the relationship between the parties and the understanding of the plaintiff.

The essay concludes that the lower courts most often follow the case law of the Supreme Court. At the same time, the lower courts show an *inconsistency* in their *description* of how the evaluation of evidence happened. Furthermore is the evaluation of credibility and reliability of the plaintiff's statement to some degree influenced by the courts' *behavior* of the injured party. This, in turn is evaluated on basis of what the court find is reasonable for the specific contextual situation of the plaintiff. The behavior of the accused party is not problematized in the same way. Depending on whether the court applies a gender perspective or not, the romantic relationship between the parties, and the plaintiff herself is portrayed in different ways. The author senses a tendency where the court on the basis of archetypal stories creates binary oppositions that are not allowed to coexist. In this way sense and sensibility, reason and intuition, objectivity and subjectivity are separated.

Sammanfattning

Grov kvinnofridskränkning är ett av de svåraste brotten att bevisa. Ofta är situationen sådan att ord står mot ord. Domstolen har då att bedöma *trovärdigheten* och *tillförlitligheten* i målsägandens utsaga, för att bedöma om utsagan, tillsammans med vad som övrigt visats i målet, kan styrka åtalet bortom rimligt tvivel. Hur denna *bevisvärdering* går till är i enlighet med *den fria bevisprövningens princip* inte lagstadgad i Sverige. Högsta Domstolen har dock i en rad fall sammanställt en metodik för hur den *bör* gå till. Denna framställning syftar till att undersöka hur bevisvärderingen av muntliga utsagor avseende denna brottstyp går till utifrån idén om juridiken som en *språklig praktik*. Detta görs genom att använda en diskursanalytisk ansats och med narrativanalys som metod där domskälen betraktas som *berättelser*. Fokus i undersökningen ligger på vilka berättelser om bevisvärdering som framkommer ur domskälen samt hur kärleksrelationen parterna emellan framställs för att se vilken syn på målsäganden som rättssubjekt det vittnar om.

Uppsatsen finner att domstolarna oftast följer HD:s praxis, men att de är inkonsekventa i sina redogörelser för *hur* bevisvärderingen av muntliga utsagor gått till. Trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömningarna präglas i viss mån av domstolens förståelse av målsägandens *beteende*. Detta beteende bedöms i sin tur utifrån vad domstolen finner rimligt i den specifika situation målsäganden befinner sig i. Den tilltalades beteende problematiseras inte på samma sätt. Beroende på om domstolen anammar ett könsmaktsperspektiv eller inte förstås också kärleksrelationen parterna emellan och rättssubjektet på olika sätt. Jag anar en tendens där rätten utifrån arketypiska berättelser skapar binära begreppspar som inte tillåts samverka. På så sätt skiljs kropp och känsla, förnuft och intuition, objektivitet och subjektivitet åt.

Förord

Under mitt år på UC Berkeley öppnades ett nytt sätt att se på juridik upp sig för mig. Jag träffade konstnärer, sociologer och retoriker som alla på sina sätt jobbade med juridiska frågor. Jag vill tacka Professor *Trinh T. Minh-ha* för att hon förändrade mitt sätt att tänka för alltid. Professor *Marianne Constable* visade mig att ord alltid är mer än bara ord. Tiden på Berkeley var startskottet för den här uppsatsen, där jag använder mig av en tvärvetenskaplig ansats för att närma mig juridiken på ett annorlunda sätt. Jag har många att tacka för att jag nu är färdig! Först och främst vill jag tacka min familj för den kärlek ni omger mig med. Den här uppsatsen är tillägnad er, och särskilt min mamma, *Tove Herskovits Torbiörnsson*. I hennes minne tar jag nu min examen.

Jag vill också tacka *Anna Serner* som väckte mitt intresse för juridik, och som med sin omtanke väglett mig på resan. Tack *Emma Olsson*, som jag träffade första dagen på Juristprogrammet, för vänskapen, alla otaliga korrläsningar och pepp. Sist men inte minst vill jag rikta ett tack till min inspirerande handledare *Ulrika Andersson* som med en klok blick lett mig rätt i uppsatsskrivandet.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta Domstolen
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:670)
RF	Regeringsformen
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Det är en vanlig dag på tingsrätten och det är dags för ytterligare en brottmålsrättegång att börja. I rättssalen finner vi, bland andra, målsäganden och den tilltalade. De båda skruvar nervöst på sig. Det är första gången de ser varandra på länge och här möts de öga mot öga. Dörrarna till rättssalen stängs. Tystnaden ligger som en matt hinna över deltagarna tills dess att ordföranden inleder rättegången. Innan huvudförhandlingen är över kommer båda att ha berättat två olika berättelser om varför de befinner sig på tingsrätten just den här dagen. Efter att rättegången avslutats samlas rätten för att bedöma om de finner den tilltalade skyldig eller inte. Underlaget är parternas utsagor och ett vittnesmål från en nära vän till den målsägande. Flera olika *berättelser* ska flätas ihop till ett *narrativ* som ska läggas till grund för rättens dom.¹

Situationen är typisk för en rättegång i mål om *grov kvinnofridskränkning*. I rättegångar gällande denna brottstyp utgör muntliga utsagor ofta den huvudsakliga eller enda bevisningen. På grund av brottets natur är det vanligt förekommande att det inte finns annan bevisning än parternas utsagor och eventuell stödbevisning. Brottet sker ofta bakom stängda dörrar och dokumenteras sällan.² Domstolen hamnar då i en situation där ord står mot ord. Bevisvärderingen av just muntliga utsagor blir därför central för målets utgång. Sedan 1942 års rättegångsbalk råder *den fria bevisprövningens princip* i Sverige. Principen framgår av 35 kap. 1 § RB, och innefattar både fri bevisföring- och värdering och innebär att det inte finns juridiskt uppställda krav på vad som utgör ett godtagbart bevis eller hur en bevisvärdering ska gå till. Trots den fria bevisprövningens princip måste en bevisvärdering ske på objektiva och rationella grunder.³ Bevisvärdering av muntliga utsagor är dock en vansklig procedur. Enligt Justitiekanslern är en av de främsta orsakerna till materiellt

¹ Fallet är ett fiktivt fall och baserar sig således inte på ett specifikt rättsfall eller omständigheter.

² Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning - Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*. s. 23.

³ Se NJA 2010 s. 671.

oriktiga domar i Sverige att rätten brister vid bevisvärdering av muntliga utsagor.⁴ Högsta Domstolen har, i brist på normstyrd metodik av muntliga utsagor, preciserat hur en utsageanalys ska gå till i flera prejudicerande rättsfall.⁵ Det centrala är att bedöma utsagornas *trovärdighet* och *tillförlitlighet*.⁶ I korta ordalag konstaterar HD att det är *innehållet* i utsagan som sådan, snarare än intrycket av den part som berättar den som ska bedöma en utsagas trovärdighet. Domstolen skiljer alltså på *berättelse* och *berättare*. Men går det? Kan rätten skilja på förnuft och känsla?

Uppsatsen undersöker bevisvärdering av muntliga utsagor i mål om grov kvinnofridskränkning utifrån idén om rätten som en *språklig praktik*.⁷ I en kvalitativ rättsfallsstudie undersöker jag hur språket används i domskälen och skapar *berättelser* om bevisvärdering och parternas relation. Anledningen till att berättelser om parternas relation undersöks är tudelad. Dels är det av ren nyfikenhet. Kan en rättslig berättelse om en våldsam relation också vara en rättslig berättelse om en kärleksrelation? Dels är det för att undersöka om rättens förståelse för våldets orsaker, och syn på rättssubjektet hänger samman med synen på relationen parterna emellan som jämlik eller ojämlig.⁸ Uppsatsen avser alltså undersöka vilka *berättelser* om bevisvärdering och kärleksrelationer som uppkommer ur domskälen i mål om grov kvinnofridskränkning och vilka implikationer det kan ha.

⁴ JK: *Rättssäkerheten i brottmål*, 2009, s. 107.

⁵ Se närmre om dessa fall i avsnitt 3.3.3.

⁶ Se NJA 2009 s. 447 I & II.

⁷ Begreppet beskrivs närmre i kapitel 2.

⁸ Se mer ingående om könsmaktsperspektivets syn på rättssubjektet kontra rättspositivismens syn på rättssubjektet i avsnitt 2.4.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen strävar efter att kritiskt undersöka bevisvärdering av muntliga utsagor i mål om grov kvinnofridskränkning. Bevisvärdering av muntliga utsagor ställer frågor om sanning, autenticitet och objektivitet på sin spets. Framställningens *syfte* är att kritiskt undersöka hur rätten beskriver bevisvärderingen i sina domskäl för att se vilka *berättelser* som därigenom framkommer om bevisvärdering. Genom att undersöka hur domstolen redogör för sin bevisvärdering ska undersökas vilka faktorer de lägger vikt vid i sin bevisvärdering avseende en utsagas *trovärdighet och tillförlitlighet*. I denna undersökning hanteras domarna som berättelser, *narrativ*, om brottet och särskilt fokus läggs vid hur rätten väljer att skildra *relationen* parterna emellan. Syftet med detta är att se hur bevisvärderingen *framställs* och vilka *berättelser* om relationen parterna emellan som beskrivs i domskälen för att undersöka vad det kan säga oss om rättens syn på målsäganden som rättssubjekt. Uppsatsens frågeställningar är följande:

1. *Hur ser regleringen kring bevisvärdering av muntliga utsagor och grov kvinnofridskränkning ut i Sverige?*
2. *Vilka berättelser om bevisvärdering och parternas relation går att utläsa i domskälen i mål om grov kvinnofridskränkning?*
3. *Vilka berättelser om trovärdighet och tillförlitlighet går att utläsa ur domskälen angående bevisvärdering?*
4. *Vad kan berättelserna om kärleksrelationen säga om rättens syn på målsäganden som rättssubjekt?*

1.3 Metod och material

1.3.1 Rättsdogmatisk metod

Denna uppsats vilar på två ben. Först kommer jag att redogöra för gällande rätt avseende bevisprövning samt brottet grov kvinnofridskränkning. I denna del kommer rättsdogmatisk metod att användas. Den rättsdogmatiska metoden kännetecknas av att gällande rätt undersöks och fastställs med hjälp av lagtext, förarbeten, doktrin och praxis, i enlighet med rättskälleläran.⁹ Den rättsdogmatiska metoden är svår att definiera. Kleineman benämner den rättsdogmatiska metoden som en tolkningslära, där en tydlig problemformulering förklaras genom att undersöka ett bestämt material utifrån en mängd olika motiv och perspektiv.¹⁰ Nääv och Zamboni menar att det är gynnsamt att tala om flera metoder som kan användas inom rättsvetenskapen och inte *den* juridiska metoden.¹¹ I stort handlar det om en ”tolkningsoperation av det material som [...] klassas som juridiskt relevant och vilka aktörer som gör dessa tolkningar”.¹² I denna uppsats hanteras den rättsdogmatiska metoden på så vis att metoden för bevisvärdering av muntliga utsagor undersöks genom att dels se till praxis för att undersöka hur den praktiskt går till, samt till doktrin, förarbeten och lagtext för att undersöka vilka normer som reglerar bevisvärderingen.

1.3.2 Rättsfallsundersökningens narrativanalytiska metod

I uppsatsens andra del genomförs en narrativanalytisk rättsfallsstudie.¹³ Undersökningens ansats är diskursanalytisk på så vis att den utgår ifrån en förståelse av språk som en verklighetsskapande praktik där verkligheten ter sig för oss såsom vi pratar om den. I en diskursanalytisk läsning av ett material kan subjekt, objekt, och ord förstås som meningsfulla genom hur de presenteras i

⁹ Kleineman, Jan: *Rättsdogmatisk metod* i Juridisk metodlära, s. 21.

¹⁰ *Ibid.* s. 30 ff.

¹¹ Zamboni, Mauro; Nääv, Maria: *Juridisk metodlära* s. 17.

¹² *Ibid.* s. 17.

¹³ Rättsfallsundersökningens metod beskrivs mer ingående i kapitel 2. Den del av uppsatsen som använder sig av rättsdogmatisk metod beskrivs uttömmande ovan.

text.¹⁴ Urvalet av rättsfall har i korta drag baserats på fall där bevisvärdering av muntliga utsagor gällande grov kvinnofridskränkning varit central och där annan teknisk eller forensisk bevisning inte funnits till hands. Rättsfallen har vidare varit daterade efter år 2010. Då uppsatsen fokuserar på hur bevisvärderingen framställs samt hur parternas relation behandlas har de rättsfall som varit föremål för undersökningen explicit uttalat sig om detta. En närmare redogörelse för hur urvalet av rättsfall gått till går att se i avsnitt 5.1.

1.4 Disposition

Inledningsvis presenteras en bakgrund till uppsatsämnet för läsaren för att följas av syfte, frågeställningar och metod. Därefter följer en redogörelse för det teoretiska ramverk som är stommen för uppsatsen. Syftet med det är att förklara den teoretiska utgångspunkt och begreppssfär som uppsatsen verkar i. Därefter följer i kapitel 3-4, en redogörelse för gällande rätt avseende bevisvärdering samt kvinnofridskränkning. I kapitel fem inleds rättsfallstudien för att följas med en analys och en avslutande diskussion om resultatet av undersökningen.

1.5 Definitioner

Begreppen kvinnofridsbrott samt kvinnofridskränkning används synonymt i uppsatsen. Vidare förstås språk och text här som den samlade erfarenheten av både skriftligt och muntligt språk. När termen fri bevisprövning används avses både bevisvärdering och bevisprövning. Om någon utav de två specifikt är under behandling uttalas detta. Termen stödbevisning används genomgående och avser då bevisning som inte i sig självt kan styrka gärningsbeskrivningen.

1.6 Avgränsningar

På grund av uppsatsens begränsade omfång kan inga generella slutsatser dras kring straffrätt eller bevisvärdering. Istället kan vissa tendenser belysas. Jag har valt att endast undersöka fall där vuxna målsäganden drabbats samt fall där

¹⁴ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, s. 33.

målsäganden identifierar sig som kvinnor. Därmed har jag valt att inte inkludera brott avseende fridskränkning för att kunna göra en djupare undersökning i ett smalare urval av material. Detta gör att annat relationellt våld än heterosexuellt våld inte undersöks i denna uppsats då det inte faller under brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning. Det är emellertid viktigt att betona hur allt relationellt våld är ett strukturellt problem som kräver uppmärksamhet.

Gällande materiell rätt avseende bevisvärdering ligger uppsatsen fokus på att förklara den fria bevisprövningens princip. På grund utav uppsatsens begränsade omfång kan en uttömmande redogörelse för bevisvärdering generellt inte göras utan fokus ligger på muntliga utsagor inom specifikt kvinnofridsbrott. I avsnittet avseende brottet grov kvinnofridskränkning har avgränsningar gjorts på så vis att fokus ligger på brottet och dess framväxt samt det könsmaktsperspektiv som är tydligt i förarbeten. Mindre fokus läggs på både normaliseringsprocess och uppbrotsprocess, termer som är relevanta avseende relationellt våld. Anledningen till denna avgränsning är uppsatsens begränsade omfång och för att tydliggöra uppsatsens fokus och stringens. Uppsatsen har vidare ett kritiskt fokus. För att tydliggöra vilka teoretiska glasögon författaren bär ska nästa kapitel redogöra för uppsatsens teoretiska ramverk samt närmre om rättsfallsundersökningens utgångspunkter.

2. Metod och teoretiska utgångspunkter

*”Det dunkelt sagda presumeras också vara dunkelt tänkt”.*¹⁵

I detta kapitel beskrivs rättsfallsanalysens metod mer ingående. Inledningsvis förklaras vad jag menar med att juridik är en språklig praktik. Kapitlet redogör sedan för uppsatsens diskursanalytiska syn på språk och en beskrivning av metoden narrativanalys som används i rättsfallsundersökningen. I framställningen används Håkan Anderssons förståelse för narrativanalys. Andersson för samman en litteraturvetenskaplig analysmetod som härleds ur rörelsen *Law & Literature*, med ett juridiskt material för att närma sig en tvärvetenskaplig tolkning av rätten.¹⁶ Med andra ord beskriver jag i detta avsnitt hur rättsfallsanalysen gått till och vilken förståelse av språk som förutsätts i undersökningen.

I kapitlet redogörs vidare för uppsatsens teoretiska ramverk. Uppsatsen har en kritisk ansats som ifrågasätter rättens objektivitetsideal. I avsnitt 2.4 förklaras den spänning mellan synen på våldets orsaker, rättssubjekt och relationen parterna emellan som uppsatsen avser undersöka.

¹⁵ Lehrberg, Bert: *Praktisk juridisk metod*, s. 125.

¹⁶ Andersson, Håkan: *Rättens narratologiska dimensioner*, s. 14.

2.1 Juridiken som en språklig praktik

Som svar på frågan: *vad är juridik?* konstateras ofta att juridik är en uppsättning regler och ett system som används för att skapa rättvisa.¹⁷ Rättegången i sin tur, är arenan och rummet där denna rättskipning ska ske. Istället för att se juridik endast som ett system av lagar och regler menar juristen och professor i retorik, Marianne Constable att rätten också är en *språklig praktik*.¹⁸ Juridik är en praktik som använder ord för att stifta lagar, avkunna domar, definiera, tolka och avgränsa rättigheter. Juridik är ett bruk av ord, och det talas också om det i folkmun på juristutbildningarna som ett eget språk; *juridiska*.¹⁹ Människor med en juristutbildning har fått lära sig att behärska detta språkbruk som gemene man generellt sett inte har tillgång till. Det juridiska språket består inte bara av ord utan kan också bestå utav symboler och bilder.²⁰ I ett juridiskt sammanhang kan detta synliggöras genom att belysa det icke-verbala språk som skapar mening i en rättssal och inom rättsväsendet i stort. Vilket material en dom skrivs på, vilket typsnitt och vilka symboler som används bidrar alla till att ge en känsla av auktoritet och legitimitet till ett beslut utan att dessa saker uttalats med ord. Vidare kan regler förmedlas genom bilder och symboler i form av exempelvis vägskyltar och varningssymboler.²¹ Det finns enligt Constable en performativ aspekt av språket som spelar roll i juridiska sammanhang på så vis att själva *sägandet* är en handling i sig. Den muntliga utsagan, är att hävda ett rättighetsanspråk.²² Jag vill mena att en muntlig utsaga inte egentligen bör ses som en performativ handling då själva *sägandet* i sig inte är en handling som i sig självt *gör* något. Dock är den muntliga utsagan en handling som *begär* något. Den muntliga utsagan begär att bli tagen för sann.

Håkan Andersson menar, likt Constable, att jurister ofta ser språk som ett *instrumentellt verktyg*. I enlighet med den språkfilosofiska tradition som blev

¹⁷ Patterson, Dennis: *Law & Truth*, s. 59.

¹⁸ Constable, Marianne: *Our word is our bond*, s. 5 ff.

¹⁹ Blücker, Ann: *Juridiska – ett nytt språk? En studie av juridikstudenters språkliga inskolning*. s. 10.

²⁰ Mattila, E.S. Heikki: *Comparative Legal Linguistics*, s. 12.

²¹ *Ibid.* s.13.

²² Constable, Marianne: *Our word is our bond*. s. 10.

aktiv under 1900-talet föreslår han en förståelse av språk som ett *medel genom vilket* vi förstår vår värld. Han ser på juridik som en *kommunikationsform*, där moraliska frågeställningar placeras i en konkret form för problemlösning.²³ Lagstiftningsarbete och rättegångar blir en del av denna kommunikationsform som skapar diskurser som rent konkret präglar människors vardag, normer och beteenden. Rättegången kan liknas vid ett skådespel där de deltagande tilldelas olika roller och omvandlas från personer med olika upplevelser och bakgrund till aktörer med olika funktioner, kompetens och befogenheter. Under rättegången presenteras en situation som skett i det förgångna framför rätten som i sin tur ska transformera denna situation till en koherent historia bestående av juridiskt relevanta fakta. Med syftet att förkunna en dom lämnas en del detaljer ute medan andra omständigheter blir relevanta *rättsfaktum* respektive *bevisfaktum*.²⁴ Med Ulrika Anderssons ord, ”görs” somliga delar av parternas utsagor ”rättsliga” medan andra delar utelämnas som icke relevanta.²⁵ När domen sedermera avkunnas presenteras vilka fakta som anses styrkta och inte. På så vis skapas utifrån olika utsagor och övrig bevisning, ett *narrativ* med *sanningsanspråk* om vad som faktiskt har hänt.²⁶

Utifrån dessa synsätt på juridikens språkliga ram menar jag att svaret på den inledande frågan i detta stycke också kan lyda: *juridik är språk*. För att kunna använda mig av detta synsätt i uppsatsen har jag valt att göra en narrativanalys i rättsfallsundersökningen och att använda mig av en diskursanalytisk förståelse för språk som meningsskapande, snarare än instrumentellt och deskriptivt.

²³ Andersson, Håkan: *Barthesianska meditationer*. s 74.

²⁴ Dessa begrepp preciseras närmre i avsnitt 3.2.2.

²⁵ Andersson, Ulrika: *Det vardagligas frånvaro*. s. 212.

²⁶ *Ibid.* s. 213.

2.2 En diskursanalytisk språkförståelse

Diskursanalys är ett brett begrepp, men gemensamt för alla dess definitioner och undergrupper är hur metoden uppehåller sig kring en förståelse av språk, symboler och text som meningsskapande.²⁷ I en rättspositivistisk tradition förstås språk som ett verktyg som kan användas för att förklara en mätbar och objektiv verklighet.²⁸ Med en diskursanalytisk ansats anses språket centralt. Utifrån ett diskursanalytiskt synsätt är det *genom språket* verkligheten görs förståelig för oss. Genom språket benämner vi saker och på så sätt *konstrueras* dessa saker för oss eftersom vi inte kan närma oss verkligheten utan språk. Vid ett diskursanalytiskt synsätt på juridik sker ett skifte från frågor av karaktären *vad* till *hur*?²⁹ I en diskursanalytisk undersökning utforskas vilka symboler som används och vad detta kan säga oss om den verklighet som symbolen förmedlar. Det hela må framstå som luddigt och otydligt och faktum är att diskurs och diskursanalys inte är helt fastställda begrepp. De används varierande i olika discipliner men gemensamt är hur språk, verklighet och subjekt förstås som tätt sammanlänkade.³⁰

Att begreppet diskurs inte är tydligt definierat hör samman med en poststrukturalistisk syn på världen och språk som ständigt föränderliga ting.³¹ Filosofen Jaques Derrida kan ses vara diskursanalysen och *dekonstruktionens* fader och han menade att det är fruktbart att förstå språk och mening i sin kontext och därigenom se hur varje ord har oändliga innebörder och förståelser. Derrida avfärdade den positivistiska tanken om språket som en deskriptiv och objektiv apparat som refererar till en konstant och fixerad värld *utanför* språket. Då Derrida menade på att språket *i sig* är meningsskapande och *hur vi talar* får oss att förstå världen på ett visst vis så är språket *i världen* och inte utanför den. Genom språket uppfattar och förnimmer vi verkligheten och på så vis finns det ”*inget*

²⁷ Bergström, Göran; Boréus Kristina (red.): *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. s. 28.

²⁸ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. s. 32.

²⁹ Andersson, Håkan: *Postmoderna och diskursteoretiska verktyg inom rätten* i Juridisk metodlära, s. 352.

³⁰ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. s. 32 ff.

³¹ Bladini, Moa: *I objektivitetens sken*, s. 31.

utanför texten”.³² Derrida använde sig av dekonstruktionen för att synliggöra dolda antaganden och menade att språk är uppbyggt på binära motsatspar. Exempel på vanliga sådana binära motsatspar är man-kvinna, tal-skrift och medborgare och icke-medborgare. De framställs ofta på så sätt att den ena är sämre än den andra och att den sämre definieras utifrån vad den *inte* är i förhållande till det mer positiva.³³ Med dekonstruktionen som metod menar Derrida hur dessa binära motsatspar kan synliggöras. Diskursanalysen verkar på liknande sätt och behandlar en text³⁴ som meningsfull på olika nivåer. Det som sägs är lika viktigt som det som *inte* sägs. Vidare undersöks *hur* något talas om då detta skapar *diskurser* kring ett visst fenomen som präglar den allmänna förståelsen av detta. Exempelvis behandlar Monica Burman i sin avhandling *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor- om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, hur straffrättsliga diskurser *producerar jämställdhet* genom hur *våld, gärningsman och brottsoffer framställs*.³⁵

Jag har valt att ansluta mig till hur Ulrika Andersson väljer att definiera termen diskursanalys i sin avhandling *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Andersson tar hjälp av Michel Foucaults definition av begreppet och konstaterar att diskurser är ”saker som görs i institutionella sammanhang och det språk det innefattar”.³⁶ Just resonemang i förarbeten och bedömningar i rättsfall är exempel på vad som kan utgöra en diskurs där språket har en avgörande betydelse för hur subjekt och identiteter konstrueras.³⁷ En viktig poäng att göra här är hur det med ett diskursanalytiskt synsätt inte menas att det inte finns en objektiv verklighet. Verkligheten är materiell och faktiskt, dock så ”förmedlas den genom språket”.³⁸ Jag ska undersöka vilken verklighet som förmedlas genom domskäl genom att betrakta domskälen som *narrativ vilka förmedlar berättelser*.

³² Derrida, Jaques: *Of Grammatology*, s. 159.

³³ *Ibid.*, s. 35.

³⁴ Text förstås här som i bred bemärkelse som både skrift likväl som bilder och symboler.

³⁵ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. s. 21 ff.

³⁶ Andersson, Ulrika: *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. s. 31.

³⁷ *Ibid.* 31.

³⁸ *Ibid.* s. 32.

2.3 Narrativanalys

Narrativanalysen kan användas för att undersöka vad som inom rättsdiskursen kan godtas som rättsliga berättelser.³⁹ Enligt Håkan Andersson handlar det om att undersöka en ”rättens poetik” som går att likna vid lingvistikens grammatik.⁴⁰ Den uppsätter förutsättningar och regler som appliceras för att bli till en enhetlig och lättförståelig logik. Enligt Håkan Andersson är narrativanalysens huvudsakliga syfte och fråga ”att utreda strukturer och redskap för berättandet”.⁴¹ Narrativanalysen förenar frågor om hur ”form och funktion går ihop” genom att undersöka *vad* rätten innebär genom att se *hur* det beskrivs.⁴² Andersson menar att det således går att ”betrakta hur innebörderna skapas och hur dramatiken och förståelsen byggs upp”.⁴³ Håkan Andersson betonar hur narrativanalysen kan användas för att hitta mönster i hur rätten legitimerar sina beslut. Anderssons ställer frågan:

*Vad är det för teknik som får en berättelse att vinna acceptans och hur kan man gestalta bilden av en händelse, en relation etc så att den inpassas i en ordsekvens som lyckas motivera en – eller annan – rättslig lösning?
Varför är vissa jämförelser och kontraster naturliga och hur kan man konstruera en avskiljandeoperation som ställer företeelsen ifråga mot andra element, och därmed belyser den på ett annat sätt?⁴⁴*

Andersson talar vidare om hur rätten i denna *avskiljandeoperation* använder sig av *arketypiska berättelser* för att ge sina rättsliga berättelser legitimitet. Det är vanligt att det i domar finns standardiserade fraser som ständigt återkommer. Detta gäller enligt Andersson också då utsagor behandlas när de används som bakgrund och grund för en dom. Vissa saker anses vedertagna medan andra problematiseras. Jag använder mig av denna idé om arketypiska berättelser och avskiljandeoperationer i min narrativanalys. Jag lägger fokus vid vilka delar av

³⁹ Andersson, Håkan: *Rättens narratologiska dimensioner*. s. 13.

⁴⁰ *Ibid.* s. 17.

⁴¹ *Ibid.* s. 17.

⁴² *Ibid.* s. 17.

⁴³ *Ibid.* s. 17.

⁴⁴ Andersson, Håkan: *Barthesianska medietationer*. s. 72.

parternas utsagor som rätten låter vara vedertagna och vilka uppgifter som rätten på något sätt poängterar är avvikande. På så sätt går det att se hur strukturella arketypiska berättelser målas upp i domskälen. Håkan Andersson föreslår att jurister skulle våga försöka undersöka vilka bakomliggande språkliga mönster som gör att vissa berättelser framstår som rättsligt relevanta och att vissa inte gör det. De juridiska nödvändiga kategoriseringarna som följer av dessa mönster, där exempelvis en fysisk skada sammankopplas med ett skadeståndsrättsligt ekonomiskt anspråk, där läkaren skulle fokusera på att läka skadan, gör att med juridikens språkmässiga glasögon så framstår värderingar som fakta. På så vis fokuserar juristen på somliga delar av en berättelse, och avfärdar andra. Denna avskiljandeoperation skapar binarismer där saker och ting förstås utifrån strukturella skillnader eller likheter till andra berättelser, subjekt och brott. Denna process gör också att vissa berättelser uppfattas som avvikande och problematiska medan andra berättelser framstår som normativa och naturliga. Som exempelvis den här uppsatsen belyser, påverkar rättens förförståelse av våld i nära relationer, vilken typ av beteende från målsägandens sida som anses problematiska och inte.

2.3.1 Rättsfallsundersökningens narrativanalys

I rättsfallsundersökningen kommer jag att göra en narrativanalys med ett diskursanalytiskt förhållningssätt till språk. Inledningsvis läste jag igenom ett stort antal domar för att få en övergripande förståelse för domskälens uppbyggnad. Jag letade efter återkommande teman och mönster. Därefter valde jag ut rättsfall efter den metod som går att läsa om i avsnitt fem. Fokus gällande de rättsfall som valdes ut var alltså att det skulle finnas explicita motiveringar till bevisvärdering av muntliga utsagor och att parternas relation skulle behandlas på ett eller annat sätt. Urvalet var stort då majoriteten av de fall som behandlar grov kvinnofridskränkning är koncentrerade kring just muntliga utsagor och parternas relation. Jag fick därför slumpmässigt välja rättsfall utifrån mina kriterier. Vid djupläsningen av dessa rättsfall fokuserade jag på *hur* bevisvärderingen gått till. Självklart är en invändning att bevisvärderingen kan ha gått till på annat sätt än vad som redogörs för i domskälen. Dock skapar domskälen *berättelser* om händelseförloppet och diskurser kring parternas relation och bevisvärdering. Vilka

faktorer i parternas berättelser fäster domstolen extra stor vikt vid? Hänvisar domstolen till tidigare praxis? Hur går bevisvärderingen till? Redogörs för mycket detaljer eller inte? Får målsäganden och den tilltalade olika mycket plats i domskälen eller kan man skönja en viss hållning i skuldfrågan från domstolens håll utifrån hur händelseförloppet förmedlas? Använder sig rätten av ett könsmaktsperspektiv och en förståelse för normaliseringsprocessen eller behandlar parterna som jämlika? Genom att tänka på ovan nämnda frågor vid en djupläsning av texten har jag hittat återkommande spänningar och teman i domskälen, som jag redogör för tydligare i min analys. Jag har letat efter arketypiska berättelser och lagt vikt vid vilka berättelser som rätten problematiserar, uppmärksammar eller på något sätt är avvikande. Vilka berättelser är strukturellt avvikande och separeras bort i den avskiljningsprocess som Andersson presenterar?

Varje rättsfall går systematiskt igenom och behandlas på ett likadant sätt där jag redogör för falllets sakomständigheter, bevisvärderingen, hur parternas kärleksrelation skildras och om det går att skönja hur rätten ser på rättssubjektet.

Som utomstående går det inte att utläsa hur förhandlingen har gått till, vilka frågor som har ställts eller hur dynamiken i rättssalen har varit. Dock ska rätten utifrån allting som presenterats vid huvudförhandlingen skapa en rättslig berättelse. Ämnet för uppsatsen är som bekant bevisvärdering av muntliga utsagor. Genom att se hur rätten i sina domskäl beskriver hur bevisvärdering gått till går det att se om det finns några underliggande spänningar eller binära motsatspar som existerar, uttalat eller presumerat i domskälen.

2.4 Det paradoxala rättssubjektet i en kärleksrelation

När straffbudet *grov kvinnofridskränkning* infördes år 1998, var syftet att genom lagstiftning angripa ett strukturellt problem och angripa den specifika komplexitet och brottstyp som våld i nära relationer innebär. Införandet av brottet var en del av den så kallade *Kvinnofridsreformen*, och i förarbetet anlades ett *könsmaktsperspektiv* där våldet förstods som en konsekvens av en rådande maktordning där män som grupp är överordnade kvinnor som grupp.⁴⁵ Män slår kvinnor i egenskap av att de är just kvinnor. Vilka psykologiska processer som ligger bakom våldet och hur det präglar kvinnans beteende nämndes också i lagens förarbeten. Det talades om en *normaliseringsprocess*.⁴⁶ Utifrån detta perspektiv förstår lagstiftaren relationen mellan parterna som *ojämlik*, där mannen är i överläge gentemot kvinnan.

Detta synsätt kan ses stå i motsatsförhållande till den för svensk rätt centrala *likabehandlingsprincipen*. I 1 kap. 9 § RF stadgas att ”domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttaga saklighet och opartiskhet”.⁴⁷ Denna likhetsprincip stadgar att lika fall ska behandlas lika då rättstillämpningen inte får diskriminera på grund av kön, ras eller etnicitet utan lagstöd.⁴⁸ Likhetsprincipen präglas av en föreställning om alla *rättssubjekt* som *autonoma* och *rationella* med lika möjlighet att tillvarata sina intressen. Det svenska rättssystemet verkar i en rättspositivistisk tradition, där traditionellt sett varje rättssubjekt anses ha lika förutsättningar att tillvarata sina rättigheter.⁴⁹ Utifrån detta perspektiv torde rätten i ett mål om grov kvinnofridskränkning betrakta parterna och deras relation som *jämlik*.

⁴⁵ Prop. 1997/98:55, s. 75.

⁴⁶ Normaliseringsprocessen beskrivs närmre i avsnitt 4.2.2.

⁴⁷ Se RF 1 kap. 9 §. Likhetsprincipen fastställs också i artikel 4.2 i fördraget om Europeiska unionen. Den innebär att unionen ska respektera medlemsstaternas likhet inför fördragen samt deras nationella identitet.

⁴⁸ Holmberg, Erik; Stjernquist Nils; Isberg Magnus; Eliason Marianne; Regner Göran, *Lagkommentar i Zeteo till 1 kap. 9 § Regeringsformen*.

⁴⁹ Bladini, Moa: *I objektivitetens sken*. s. 64.

Synen på det rationella rättssubjektet kan härledas till ledord som rationalitet och objektivitet. På ett bredare plan handlar det om rättens legitimitet. Rättssystemet är beroende av allmänhetens förtroende för att inte falla isär. Detta förtroende vilar i sin tur på en idé om att rätten är förmögen till att fatta objektivt rättvisa beslut. Juris doktor Moa Bladini kritiserar i sin avhandling *I objektivitetens sken*, juridikens objektivitetsanspråk då den ”bidrar till att osynliggöra förgivettaget föreställningar om och värderingar om verklighetens beskaffenhet”.⁵⁰ Genom att osynliggöra dessa och ta värderingsmässig information och presentera den som fakta lyckas rätten legitimera sina beslut genom att de framställs som rationella och därmed objektiva.⁵¹ Kritik har riktats mot rättsväsendet på grund av att det funnits regionala skillnader i dömandet samt att strukturell diskriminering skett.⁵²

Det uppstår en paradox mellan de olika perspektiven på rättssubjektet, särskilt vid mål om grov kvinnofridskränkning. Det framgår av förarbeten till kvinnofridsbrottet att relationellt våld beror på ett patriarkalt förtryck mot kvinnor. Män och kvinnor beskrivs då de facto som rättssubjekt med olika förutsättningar att tillvarata sina intressen där män som grupp är överordnade kvinnor som grupp. Samtidigt ska rätten behandla parterna lika. När senare i rättstillämpningen dessa två perspektiv ska samverka kan det leda till inkonsekventa slutsatser och bevisvärderingar eftersom den strukturella förståelsen för våldet ska möta ett individuellt perspektiv på parterna. Monica Burman framhåller i sin avhandling hur det är svårt för våldsutsatta kvinnor att vinna mark i en straffrätt som traditionellt sett varit inriktad på att tillvarata den våldsutövande mannens rättsliga intressen, trots en tydlig idé i förarbeten och doktrin om att lagstiftningen är en viktig åtgärd mot mäns våld mot kvinnor.⁵³

Det finns vidare en spänning i synen på *parternas relation* emellan, där å ena sidan det könsmaktsperspektiv som anläggs i straffbudets förarbeten förutsätter en *ojämlik* relation parterna emellan och å andra sidan rättspositivismens perspektiv där relationen förstås som *jämlik*. Straffbudets syfte är starkt präglad av en syn på

⁵⁰ *Ibid.* s. 18.

⁵¹ *Ibid.* s. 19.

⁵² *Ibid.* s. 20.

⁵³ Burman, Monica: *Straffrätten och mäns våld mot kvinnor: Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet.* s. 410 ff.

relationen parterna emellan. I mål om grov kvinnofridskränkning är partsställningen alltid på förhand definierad. Det ingår i straffbudets rekvisit att *den tilltalade* är en *man* som är *närstående* till en *kvinnlig målsägande*. Ser situationen annorlunda ut rubriceras brottet som grov fridskränkning eller annat brott. Alltså är synen på relationen central i sammanhanget. I rättsfallsundersökningen undersöks om det går att se tendenser kring om rätten anlägger ett könsmaktsperspektiv och förstår parterna som ojämlika, eller om de i rättspositivismens namn ser parterna som jämlika. Präglas rättsens förståelse av kärleksrelationen parterna emellan synen på rättssubjektets roll? Om rätten har en förståelse för det könsmaktsperspektiv som lagstiftaren använt sig av kan en muntlig utsaga troligtvis behandlas på ett annorlunda sätt än om rätten inte har denna förståelse. Har rätten inte en förståelse för normaliseringsprocessen kan våldet kan eventuellt uppfattas som något kvinnan är medskyldig till eller att hon inte är samarbetsvillig när hon snarare är ett offer för en typisk normaliseringsprocess. För att använda Ulrika Anderssons ord, ”alla rättsområden handlar i förlängningen om ett subjekts relation till rätten eller, för att uttrycka det i enlighet med den moderna uppfattningen om subjektet, att ett subjekt av något slag ställs inför rätten”.⁵⁴

⁵⁴ Andersson, Ulrika: *Hans ord eller hennes: En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. s. 33.

3. Bevisprövning av muntliga utsagor

I detta kapitel ges en översikt kring bevisprövning inom svensk rätt. Inledningsvis beskrivs allmänna principer för bevisprövningen för att sedan gå djupare in på specifika begrepp relevanta för uppsatsen. Därefter redogörs mer ingående för den fria bevisprövningen och hur den appliceras på muntliga utsagor.

3.1 Allmänna principer kring bevisprövning

Det finns allmänna principer vilka är grundläggande inom svensk bevisprövning och därför också är relevanta att nämnas avseende muntliga utsagor. Av 30 kap. 2 § RB framgår *omedelbarhetsprincipen* vilken innebär att en domare inte får inblanda omständigheter som inte tagits upp vid huvudförhandlingen i sin bedömning, då det är av vikt att det är tydligt för alla parter vad som är processmaterialet i målet. Omedelbarhetsprincipen stadgar att rätten ska döma endast på det som framkommit i målet. Av 46 kap. 11 § framgår *koncentrationsprincipen* vilken tillgodoser kraven på att en domstolsprocess ska vara snabb och rättssäker. Processen är indelad i förberedelse och huvudförhandling. I brottmål ersätter vanligtvis förundersökningen förberedelsen i målet. Huvudförhandlingen ska vidare vara muntlig och parterna får inge skriftliga inlagor endast om det skulle vara till fördel för handläggningen. *Muntlighetsprincipen* framgår av 43 kap. 5 § RB samt 46 kap. 5 § RB med lagstadgade undantag vilka går att finna i 43 kap. 7 §, 46 kap. 6 § och 46 kap. 9 §. Muntlighetsprincipen kan ses ha ett tydligt samband med *principen om det bästa bevismaterialet* vilken är en vägledning kring hur domstolen ska resonera kring bevisning. Med ekonomisk hänsyn ska domstolen välja den bevisning som ligger närmast källan med syftet att använda det bästa möjliga bevismaterialet. I förarbeten har konstaterats att en muntlig utsaga är bättre än en skriftlig inlaga eftersom det till ett närvarande vittne går att ställa motfrågor. Vidare framställdes i

förarbeten också argumentet att ett närvarande vittne är att föredra eftersom ”papper inte rodnar”.⁵⁵ Det handlar således om autenticitet och närvaro. Skillnaden mellan en muntlig utsaga och ett skriftligt bevis är således närvaron av personen som säger sig ha upplevt något och denna fysiska närvaro är vad som ska ge autenticitet till ett vittnesmål.

Efter avslutad förhandling ska dom meddelas. Av 30 kap. 5 § RB följer att rätten måste i domskälen specificera vad som är bevisat i målet. Detta är relevant ur rättssäkerhetskänslor och för att tillförsäkra parternas rätt till förutsebarhet. Det finns inte ett normstyrt sätt på vilket rätten ska skriva en dom på. Faktum är att det är en omdiskuterad fråga. Kritik har riktats mot domstolar om de inte tydligt nog redogjort för hur rätten bevisvärderat materialet som framkommit i målet. I ett granskningsärende uttalade JO att

*Rätten under alla förhållanden bör redovisa hur den bearbetat bevismaterialet. Har domstolen byggt ett ställningstagande på ett uttalande av ett vittne, bör detta påpekas i domskälen och uttalandet i vissa fall rent av återges ordagrant. Vid motstridande vittnesmål är det nödvändigt att redovisa skälen för att rätten tillerkänt ett av vittnesmålen högre bevisvärde än ett annat.*⁵⁶

En tydlig redogörelse av rättens bevisvärdering är alltså både ett krav och en viktig företeelse för den enskilda medborgarens rättssäkerhet och rätt till förutsebarhet.

3.2 Den fria bevisprövningens princip

Sedan 1942 års rättegångsbalk råder den fria bevisprövningens princip i Sverige. Av 35 kap. 1 § RB stadgas att ”rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat”. I den fria bevisprövningens princip innefattas fri bevisföring och fri bevisvärdering. Av ovan stadgat följer att

⁵⁵ SOU 2007:26: Överväganden angående ett alternativt tvistemålsförfarande, s.197.

⁵⁶ JO 2013/14 s. 72.

det i Sverige inte finns ett juridiskt uppställt krav på vad som utgör ett godtagbart bevis samt hur bevisvärderingen ska gå till. Huvudregeln i svensk rätt är att det inte existerar några hinder för vad som kan åberopas som bevisning. I 35 kap. 14 § RB framgår dock ett undantag från principen om fri bevisföring vilken stadgar att vittnesattester i huvudsak är otillåtna. En allmän regel om avvísning av bevisning stadgas i 35 kap. 7 § RB och definierar hur irrelevant bevisning får avvisas av domstolen. Vidare har EU-rätten tydligt präglat den tidigare liberala hållningen gentemot bevisföring i Sverige. Som en konsekvens av Europadomstolens praxis finns det numera värderingsregler som Sverige måste följa avseende otillbörligt tillskansad bevisning samt kring vad som generellt får upptas i en rättegång. I den mån ett förfarande kan anses strida mot artikel 6 och rätten till en rättvis rättegång i Europakonventionen måste svensk rätt ta hänsyn och i den mån det behövs inskränka den fria bevisvärderingens princip, vilket följer av 35 kap. 1 § 2 st RB presenterat ovan. Exempel på detta är hur bevis som tillkommit genom tortyr inte får upptas som bevisning i en svensk rättegång då rättigheten som tillkommer av artikel anses konsumerad – rätten får överhuvudtaget då inte väcka åtal i frågan.⁵⁷

I rättsfallet NJA 1986 s. 486 behandlades frågan huruvida ett bevis som tillkommit på *otillbörligt sätt* skulle avvisas som bevisning i ett brottmål och frågan besvarades nekande av HD. I fallet hade ett blodprov tagits av en laboratorieassistent trots att lagen stadgar att endast en legitimerad sjuksköterska är behörig till detta. Beviset mottogs av rätten och gavs samma bevisvärde som om en sjuksköterska tagit provet baserat på att laboratorieassistenten ansågs lika kompetent.⁵⁸ Det framkom i målet hur rätten endast i extremfall får avvisa bevis som tillkommit i otillbörlig ordning.⁵⁹ Komparativt med andra rättsordningar är det ovanligt att inte ha regler kring vilken typ av bevisning som är tillåten och inte. Sverige har istället valt att reglera detta med den fria bevisvärderingens princip där otillbörligt upptagen bevisning istället kan *värderas* lägre än annan bevisning. I enlighet med principen om det bästa bevismaterialet⁶⁰ torde det

⁵⁷ Diesen, Christian: *Bevisprövning i brottmål* s. 120.

⁵⁸ *Ibid.* s. 120.

⁵⁹ Borgström, Peter : *Rättegångsbalken - lagkommentar*. kommentaren till 35 kap. 1 §.

⁶⁰ Principen går att utläsa delvis ur 35 kap. 14 § RB och stadgar att om ett bevismedel kan användas på olika sätt ska det bevis som är närmast källan användas.

övergripande syftet med lösningen ses vara att leda till materiellt riktiga domar snarare än att utesluta otillbörligt tillskansad bevisning.⁶¹

Avseende den fria bevisvärderingen princip följer att det inte finns ett normstyrt vis på vilket rätten ska avgöra vilket *bevisvärde* ett specifikt bevis ska få. Då bevisvärderingen och bevisföringen i Sverige inte är normstyrd kan den sedermera heller inte kontrolleras och svårligen granskas. Ekelöf betonar dock vikten av att rätten utförligt redovisar sin bevisvärdering avseende brottmål, särskilt i mål då den tilltalade fällts mot sitt nekande eller då rätten varit oenig.⁶² Ett år efter att MeToo-upproret skakat om Sverige avkunnade Svea Hovrätt en fällande dom mot den så kallade ”Kulturprofilen”, Jean-Claude Arnault. Arnault dömdes till 2,5 års fängelse för två våldtäkter.⁶³ Under den omtalade rättegången i hovrätten åberopade försvaret ett skönlitterärt verk skrivet av målsäganden som bevisning. Det skönlitterära verket skildrade en sexuell situation som enligt försvaret liknande den situation målsäganden anklagat Jean- Claude Arnault för. Syftet med att åberopa det skönlitterära verket var således att få målsägandens utsaga att framstå som påhittad och därigenom underminera hennes *trovärdighet*. Men kan fiktionen användas för att bevisa verkligheten? Är det så att i rättens värld, suddas gränserna mellan ett fiktivt och dokumentärt berättande ut? I och med den fria bevisprövningens princip kunde det skönlitterära verket inte avfärdas av rätten och frågan fick därför beskrivas jakande – i teorin kan fiktionen användas för att bevisa vad som har hänt i verkligheten. Hovrätten godtog det skönlitterära verket som bevisning, men menade dock att det *inte* påverkade målsägandens *trovärdighet*.⁶⁴ Hovrätten gick inte närmare in på varför det skönlitterära verket inte tillmättes ett högt bevisvärde. Vilket bevisvärde ett bevismaterial sedermera får är avgörande av en mängd faktorer. All bevisning ska dock behandlas av rätten, med undantag för de bevis som faller under undantaget som diskuterades i NJA 1986 s. 486.

⁶¹ Diesen, Christian: *Bevisprövning i brottmål*. s 119.

⁶² Ekelöf, Gustaf: *Rättegång V*, s 274.

⁶³ 9085-18. s. 13.

⁶⁴ *Ibid.* s. 6.

Även fast det inte finns lagstadgade normer kring hur bevisvärderingen ska gå till följer av förarbeten att den måste ske objektivt, grundas på rationell analys samt med en värdering av varje enskilt bevis som förekommer i processmaterialet.⁶⁵ Av detta följer att domstolen är begränsad till det material som framkommit i rättegången och inte ex officio får tillskansa sig information om målet. Det existerar vidare metoder som de facto används av rätten i sin bevisvärdering. I doktrin har främst tre metoder ställts mot varandra, nämligen temametoden, värdemetoden och hypotesmetoden.⁶⁶ Metoderna påminner om varandra och skiljs främst åt avseende vilken vikt som läggs vid sambandet mellan *bevisfaktum* och *bevistema*.⁶⁷ Nordh betonar hur det är svårt att teoretiskt framställa en modell för hur bevisvärdering går till eller bör gå till. I enlighet med den fria bevisvärderingens princip är detta inte förvånande. Dock är detta en paradox då bevisvärderingen är en så central del av en brottmålsutredning och rättegången. Såsom Nordh själv presenterar det så ligger ”svårigheten i att fastställa vad som rent faktiskt har hänt, inte att ta ställning till de olika tänkbara händelseförloppens rättsliga betydelse”.⁶⁸ Svårigheten med bevisvärdering kan belysas med statistik från Svea Hovrätt. 44 procent av de domar som överklagas till hovrätten ändras och det vanligaste skälet till ändring är att hovrätten gör en annan bevisvärdering än tingsrätten.⁶⁹ Vid Lunds Universitet gjordes ett experiment där 354 s.k. lekmannadomare (nämndemän) samt 260 domare ställdes inför ett visst antal juridiskt irrelevanta fakta för att se i vilken mån det påverkade deras bedömning. Studien visade hur bias påverkar domare och i sin tur kan resultera i en urholkning av rättssäkerheten och förtroendet för rättsstaten.⁷⁰ Diesen betonar också hur bevisvärdering är en nödvändig, men vanskelig process där subjektiva föreställningar riskerar att ”objektifieras” i rättens namn.⁷¹ Problematiken är komplex men svårfrånkomlig. För att minimera risken torde en fullgod redogörelse för hur bevisvärderingen gått till i domskälen vara av vikt.

⁶⁵ Diesen, Christian: *Bevisprövning i brottmål*. s. 53.

⁶⁶ Nordh, Roberth: *Bevisrätt C Bevisvärderin*. s. 5.

⁶⁷ Se vidare i punkt 4.2.

⁶⁸ Nordh, Roberth: *Bevisrätt A*. s. 5.

⁶⁹ Östling, Maria: *Undersökning av ändringsfrekvensen i brottmål i Svea hovrätt under perioden 1 januari – 30 april 2015*. s. 5 ff.

⁷⁰ Petterson, My; Dahlman, Christian; Sarwar, Farhan: *Är det sant att lekmannadomare påverkas av juridiskt irrelevanta omständigheter, men inte juristdomare?* s. 375.

⁷¹ Björkman, J; Diesen, C; Jonsson, P: *BEVIS. Värdering av erkännande, utpekanden, DNA och andra enstaka bevis*. s.13.

Det är här också nödvändigt att betona det *beviskrav* som uppställs för brottmål i svensk rätt. Beviskravet inom svensk rätt är inte normbundet utan har framkommit i praxis⁷² och har sin bakgrund i engelskans ”beyond reasonable doubt”.⁷³ För att ett åtal ska leda till en fällande dom måste den tilltalades skuld vara styrkt *bortom rimligt tvivel*, vilket är ett högt uppställt beviskrav.⁷⁴ Syftet med ett högt uppställt beviskrav är att säkerställa i möjligaste mån att en oskyldig person inte döms för ett brott.⁷⁵ Avseende bevisvärderingen är det således upp till rätten att bedöma huruvida den samlade bevisningen kan nå upp till beviskravet eller inte. Diesen betonar hur beviskravet *utom rimligt tvivel* fordrar en kvalificerad och fullgod utredning innan rättegången då det annars saknas underlag för att ens upptäcka eventuella tvivel och alternativa hypoteser.⁷⁶ Vad är det då som ska visas bortom rimligt tvivel? Det är den tilltalades skuld som måste bevisas bortom rimligt tvivel. För att kunna göra detta så måste både åklagarens gärningsbeskrivning och det subjektiva skuldkravet bevisas. Av 35 kap. 2 § följer att rätten inte behöva bevisa sådant som är ”allmänt veterligt”. Med detta avses att rätten inte behöver bevisa sådant som kan anses allmänt känt likväl så behöver domstolen inte bevisa gällande rätt i enlighet med principen om *jura novit curia*.

3.2.1 Skillnaden mellan rättsfakta och bevisfakta

I svensk rätt görs en relevant distinktion mellan *rättsfakta* och *bevisfakta*. Ett rättsfaktum är en omständighet som har en direkt korrelation med en rättsföljd. Som exempel kan antas att en person åtalas för misshandel. Låt säga att åklagaren påstår att den tilltalade den 3 september 2015 misshandlat målsäganden. Misshandeln utgör då ett *rättsfaktum* med *rättsföljden* böter eller fängelse. Under bevisvärderingen har rätten att ta ställning till huruvida rekvisiten i åklagarens gärningsbeskrivning är uppfyllda. Åklagaren måste visa att samtliga rekvisit i straffbudet är uppfyllda och då ingår också det subjektiva skuldkravet om uppsåt.

⁷² Andersson, Ulrika: *Hans ord eller hennes: En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. s. 177 ff.

⁷³ Se bl.a. NJA 1980 s. 725, 1982 s. 164, 1991 s. 83, 2009 s. 447 I och II.

⁷⁴ Diesen, Christian: *Bevisprövning i brottmål*. s 138.

⁷⁵ Nordh, Roberth: *Bevisprövning B*. s 37.

⁷⁶ Diesen, Christian: *Bortom allt tvivel?* i Festskrift till Per Ole Träskman, s 149.

Det räcker inte med att visa på de eventuella fysiska skador som målsäganden åsamkats utan det måste ställas utom rimligt tvivel att den tilltalade uppsåtligt tillfogat målsäganden skadan likväl som att det är ställt utom rimligt tvivel att det gått till på det vis som åklagaren påstått i gärningsbeskrivningen.

Ett *bevisfaktum* är i sin tur ett bevis för att ett rättsfaktum existerar eller inte. Åter till vår misshandel. Faktumet att den tilltalade misshandlat den målsägande är som sagt en omständighet kopplat till en rättsföljd. Ett bevisfaktum kan i detta hänseende vara en utsaga från ett vittne som såg den tilltalade springa därifrån blodig. Vittnet kan inte konstatera annat än att den såg en blodig person springa från en plats men det kan tjäna som stöd för att bevisa rättsfaktumet att en den tilltalade misshandlat den målsäganden. I doktrin betonas vikten att rätten skiljer mellan bevisfaktum och rättsfaktum i sin bedömning då *bevisbörderegler* endast tillämpas på rättsfrågor. Utfallet kan bli annat om bevisbörderegler också tillämpas på bevisfaktum. Med det sagt betyder det inte att en bevisvärdering sker av ett bevisfaktum, men den inskränker sig till ett konstaterande av en viss sannolikhet för att omständigheten existerar eller inte eller motbevisar ett rättsfaktum. Detta resonemang är dock inte lika relevant i förevarande framställning då det i brottmål alltid är åklagaren som har *bevisbördan* för att visa att det den tilltalade har gjort sig skyldig till den påstådda gärningsbeskrivningen. Det talas dock om en så kallad *falsk bevisbörda* som blir en slags konsekvens av de bevisbörderegler som finns i svensk rätt. Med detta avses att det uppställs ett krav på att den tilltalade ska göra en friande förklaring sannolik. Om åklagaren lyckas uppfylla sin bevisbörda kan den tilltalades invändningar mot densamma diskuteras och därav kan på ett vis ses att bevisbördan slår över till den tilltalade. Frågan är om det inte är att se som ett naturligt led i bevisprövningen då den tilltalades invändningar hanteras som eventuella hypoteser och alternativa förklaringar som det är upp till rätten att värdera och avgöra huruvida de ska tilldelas relevans eller inte. Om rätten finner att den tilltalades version är trovärdig kan det resultera i att åtalet inte är styrkt och därmed ogillas. Om rätten finner att den tilltalades version inte kan tillmätas relevans som ett friande alternativ till

åklagarens gärningspåstående är brottet styrkt. Bevisbördan ligger dock alltid hos åklagaren.⁷⁷

3.2.2 Bevistema och hjälpfakta

Avslutningsvis är *bevistema* den omständighet som skall bevisas genom ett åberopat bevis. Av 35 kap. 9 § RB framgår att ett bevistema är den omständighet som skall bevisas genom ett i målet åberopat bevis. Då bevisningen ytterst tar sikte på ett rättsfaktum, utgör detta vanligtvis bevisets tema. I vårt misshandelsexempel ovan är exempelvis bevistemat rättsfaktumet att en misshandel skett. Detta ska bevisas genom att åberopa den muntliga utsaga vittnet berättat om att denne såg den tilltalade springa blodig från brottsplatsen.

Vidare är av vikt att skilja också på bevisfakta och hjälpfakta. Ett hjälpfaktum kan vara ett slags indicium på att en viss omständighet förelegat men kan aldrig ensamt räcka som bevisning för att stödja ett rätts- eller bevisfaktum. Exempelvis kan A:s intygande om B:s ilska vid ett tillfälle möjligtvis stödja gärningsbeskrivningen avseende uppsåt men räcker inte för att stödja åklagarens påstående att ett brott har ägt rum.⁷⁸

3.3 Bevisvärdering av muntliga utsagor

Nedan följer en redogörelse mer specifikt inriktad på bevisvärdering av muntliga utsagor. inledningsvis redogörs och definieras för framställningen, relevanta begrepp för att sedan följas av en redogörelse för relevant praxis på området.

3.3.1 Allmänna erfarenhetssatser

Bevisvärdering ska enligt förarbeten grunda sig på *objektiva* och *rationella grunder*. Rätten har att ta ställning till styrkan av den bevisning som lagts fram av åklagaren och huruvida åklagarens gärningsbeskrivning stämmer överens med det

⁷⁷ Diesen, Christian: *Bevisprövning i brottmål*. s 135.

⁷⁸ Nordh, Roberth: *Bevisprövning B*. s. 28 ff.

faktiskt inträffade. För att kunna göra detta måste rätten relatera bevisen till en referens i verkligheten. Bevisvärderingen ska således ta avstamp i *allmänna erfarenhetssatser* och slutledningsregler.⁷⁹ Bladini menar på att erfarenhetssatser utgör ett av de mest centrala verktygen i bevisvärderingsprocessen. För att kunna urskilja och hantera den information som rätten tillhandahåller sker både instinktivt och undermedvetet likväl som medvetet och aktivt en sorteringsprocess hos rätten där de utifrån vad de vet om världen och finner rationellt, normalt eller troligt kategoriserar informationen på olika sätt. Att människan behöver syre för att andas är ett exempel på en allmän erfarenhetssats som rätten inte behöver bevisa eller ifrågasätta i sin bedömning. Bladini komplicerar dock det hela genom att dra exemplet att vetenskapen tidigare fastställde att jorden var platt.⁸⁰ De erfarenhetssatser vi bär med oss är alltså starkt präglade av våra *personliga* erfarenheter av att leva som människor i en viss tid och på en viss plats. Diesen beskriver allmänna erfarenhetssatser som den ”allmänna erfarenhet som finns samlad i rätten”.⁸¹ Dessa erfarenheter definieras sällan och diskuteras därför inte heller. På så vis betraktas den samlade erfarenheten som ett slags objektiv vetenskap om världen, en empirisk vetenskap vilken utifrån rätten har att ta ställning till den information som möter denna paketerade erfarenhet. Diesen förklarar vidare hur rätten använder de allmänna erfarenhetssatserna för att ”pröva sambanden mellan två eller flera juridisk relevanta omständigheter”.⁸² Den vetenskapliga säkerheten i erfarenhetssatserna är dock av olika slag beroende på vad saken handlar om. Somliga saker torde anses vara irrelevanta att ifrågasätta såsom exemplet ovan med att en människa behöver syre för att andas. Det baseras på naturvetenskapliga grundlagar. Andra erfarenhetssatser kan te sig mer vanskliga såsom om det är säkert att ett glas som faller till marken går sönder. Erfarenheten säger oss att det är högst troligt men det beror på ett stort antal olika variabler såsom glasets tjocklek, fallets höjd och om någon lyckas fånga glaset innan fallet. Beroende på vilka och hur många variabler som räknas in försvåras och förändras den allmänna erfarenhetssatsen att ett glas som faller till marken går

⁷⁹ Björkman, J; Diesen, C; Jonsson, P: *BEVIS. Värdering av erkännande, utpekanden, DNA och andra enstaka bevis.* s. 21 ff.

⁸⁰ Bladini: *I objektivitetens sken*, s. 207 ff.

⁸¹ Björkman, J; Diesen, C; Jonsson, P: *BEVIS. Värdering av erkännande, utpekanden, DNA och andra enstaka bevis*, s. 23.

⁸² *Ibid.* s. 22.

sönder. Diesen menar på hur detta enkla exempel visar på risken för subjektiva bedömningar i rätten.⁸³ Varje domares samlade livserfarenhet präglar rättens samlade erfarenhetssatser och öppnar upp, om rätten inte både dels tydligt redogör för vilka dessa erfarenhetssatser är, för subjektiva bedömningar där fördomar kan få en framträdande roll i bevisvärderingen. Det handlar om kausala samband där de allmänna erfarenhetssatserna är grunden för att avgöra sambanden i den bevisningen som framförs för rätten. Dock bör här poängteras att rätten inte är fri att baserat på subjektiva föreställningar om världen helt värdera bevisningen utan den ska ske objektivt och rationellt. När det kommer till bevisvärdering av muntliga utsagor är det dock intressant att problematisera ämnet något då det präglar rättens trovärdighets – och tillförlitlighetsbedömningar. Som kommer att presenteras nedan, framgår det av praxis, att rätten menar på att hur en historia framförs och, i vissa fall, målsägandens beteende vid tillfället för ett brott kan prägla rättens bedömning. Detta är ett tydligt exempel på hur det utifrån allmänna erfarenhetssatser finns en föreställning om att det finns ett systematiskt vis att avgöra om någon talar sanning eller om någon har blivit utsatt för ett visst brott.

3.3.2 Trovärdighet och tillförlitlighet

Det är här värt att stanna upp för att se på begreppen *trovärdighet* och *tillförlitlighet*. När domstolen har att värdera muntlig bevisning är dessa begrepp helt avgörande för deras bedömning. Kortfattat kan sägas att med trovärdighet menas att vittnet har lämnat sanningsenliga uppgifter. Personen har lämnat en historia som är värd att tro på och förmodas inte ljuga eller falskeligen anklaga den tilltalade. Detta räcker dock inte för att använda utsagan som grund för en eventuell dom utan rätten har också att ta ställning till utsagans tillförlitlighet. I brist på teknisk bevisning kan detta vara komplicerat. En historia kan vara trovärdig men det innebär de facto endast att personen själv upplever att det den säger är riktigt. Om personen i fråga har nedsatt hörsel och talar om något som denna har hört kan detta naturligtvis påverka rättens bedömning av utsagans

⁸³ *Ibid.* s. 25.

tillförlitlighet.⁸⁴ Vid bedömningen om huruvida en utsaga ska kunna läggas till grund för domen så måste dessa begrepp skiljas åt. Vid en genomgång av praxis kan en viss antydning dock märkas där domstolen lägger avsevärt större vikt vid trovärdighetsbedömningen för att sedan inte diskutera uppgifternas tillförlitlighet nämnvärt. Begreppen används i somliga fall också synonymt och kan anges oklart i rättens domskäl.⁸⁵

3.3.3 Praxis

Docenten Lena Schelin har i sin doktorsavhandling *Bevisvärdering av utsagor i brottmål* konstaterat att hon inte kunnat finna någon utvärdering av HD:s sätt att analysera utsagor och inte heller funnit någon direkt beteendevetenskaplig teoretisk kunskapsbas som stått modell för dess praxis. Christian Diesen menar på att den inkonsekventa bevisvärdering av muntliga utsagor är problematiskt då prövningen blir för kritisk samt att den uppställer orimliga krav på hållfasthet i utsagan.⁸⁶ Diesen menar på att konsekvensen av detta är en ökad risk för subjektiva trovärdighetsbedömningar.⁸⁷

I brist på normstyrd metodik av bevisvärdering av muntliga utsagor har HD preciserat hur en utsageanalys ska gå till i flera prejudicerande rättsfall. HD har konstaterat att det är av vikt att domstolen återkommande prövar mål där bevisvärdering av utsagor är centralt för att ge vägledning på området. De mål som nedan behandlas rör främst sexualbrott, men dess praxis är tillämplig på alla brottmål.⁸⁸ Högsta domstolens bedömningar i bevisfrågor är inte bindande på grund utav den fria bevisvärderingens princip, dock präglas alltjämt underrätterna starkt av deras bedömning.⁸⁹ Gällande brottmål krävs i vissa fall att hovrätten meddelar prövningstillstånd för att ett överklagande ska tas upp. Detta är dock sällan fallet gällande kvinnofridskränkning då prövningstillstånd krävs om den tilltalade som enda påföljd dömts till böter eller frikänts från ansvar för brott för

⁸⁴ Sutorius, Helena; Kaldal, Anna: *Bevisvärdering vid sexualbrott*. s. 90.

⁸⁵ Andersson, Ulrika: *Hans ord eller hennes: En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. s. 202.

⁸⁶ Diesen, Christian: *Bevisprövning i brottmål*. s. 271.

⁸⁷ *Ibid.* s. 277.

⁸⁸ NJA 2005 s. 702.

⁸⁹ Dahlman, Christian; Korthis-Aspegren Andreas: *Varför är bevisning som uppfyller beviskravet i våldtäktsmål inte tillräcklig i mål om olaga hot?* s. 329.

vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader. Avseende kvinnofridsbrott är straffskalan minst nio månader till max sex års fängelse, i enlighet med 4 kap. 4 a § BrB.

3.3.3.1 NJA 1991 s. 83

I rättsfallet NJA 1991 s. 83 behandlades frågan om beviskrav och bevisvärdering i mål om våldtäkt och misshandel vid ett stort antal tillfällen under tre års tid. Av avgörandet framgår att det inte är nödvändigt att beträffande varje enskild gärning ange detaljerade uppgifter och precisera tid och plats för att beviskravet skulle vara uppfyllt. Däremot måste några konkreta gärningar kunna specificeras. Frågan om i vilken omfattning varje påstådd gärning måste detaljeras och preciseras har behandlats av HD i rättsfallet NJA 1991 s. 83. När brottet betraktas som en enhet kan nämligen faktorer som omfattning, frekvens och vanemässighet vara av stor betydelse för bedömningen av brottet. Åklagaren behöver dock inte i förhållande till sådana faktorer individualisera och bevisa varje enskild händelse. I rättsfallet NJA 1991 s. 83 behandlades frågan om beviskrav och bevisvärdering i mål om våldtäkt och misshandel vid ett stort antal tillfällen under tre års tid. Av avgörandet framgår att det inte är nödvändigt att beträffande varje enskild gärning ange detaljerade uppgifter och precisera tid och plats för att beviskravet skulle vara uppfyllt. Däremot måste några konkreta gärningar kunna specificeras. Avgörandet är daterat innan införandet av kvinnofridsbrottet år 1998 men har ändå tagits hänsyn till i förarbeten.⁹⁰ Innebörden av ovanstående domslut är till fördel för en våldsutsatt kvinna i bemärkelsen att hänsyn tas till den problematik som ligger i brottets själva karaktär. Som tidigare nämnts är det den konstanta psykiska press vilken en våldsutsatt kvinna lever i som är en av de största bördorna, även om de enskilda brotten kan vara att anse som ringa i karaktär i straffrättslig mening. Denna problematik torde vara mer vanligt förekommande i ett tidigare stadium, och helt enkelt leda till att förundersökningar läggs ned och åtal inte väcks.

⁹⁰ Proposition 1997/98:55, s.75-76.

3.3.3.2 NJA 2005 s. 712

Fallet rörde den tilltalade L.G och målsäganden C.G. Parterna var gifta makar och L.G stod åtalad dels för grov kvinnofridskränkning samt våldtäkt. Paret sammanlevde med gemensamma barn sedan 1990-talet i ett hus i Huddinge. Bevisningen i målet bestod av parternas utsagor, samt förhör med parternas gemensamma barn samt ett skriftligt bevis i form av ett fotografi föreställande ett rivsår på målsäganden. Vidare åberopades ett läkarintyg rörande alkoholisters generella bristande trovärdighet. HD beslöt dock att inte lägga någon vikt vid intyget då det inte hade en direkt kausalitet till omständigheterna i målet. I målet framkom att L.G och C.G båda haft alkoholproblem och att tumultartade bråk ofta förekom emellan. Domstolen konstaterade att C.G:s utsaga gav ett trovärdigt intryck då hon ”under påtaglig sinnesrörelse och vid flera tillfällen fallit i gråt när hon berättat om sina och sönerns upplevelser” samt ”mot bakgrund av den mängd detaljer som hon har haft till stöd för sitt minne och som tyder på att det hon berättat är självupplevt”.⁹¹ Domstolen redogör inte för varför just dessa omständigheter gör att målsägandens trovärdighet ökar. Dock konstaterade domstolen att det i fråga gällande mål där främst parternas utsagor var tillgängligt bevismaterial hindrar inte detta att bevisningen ändå kan vara tillräcklig för en fällande dom ”förutsatt att domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last”.⁹² Domstolen refererar senare till NJA 1991 s. 83 där det förekommit stödbevisning vilka bekräftade målsägandens uppgifter. Avseende åtalspunkten om våldtäkt förekom det inte i NJA 2005 s. 712 någon stödbevisning utöver att målsäganden en gång berättat för en väninna om att hon inte fick ”känna sig ifred sexuellt” från L.G. Detta var dock inte enligt domstolen tillräckligt för att det skulle vara styrkt att L.G gjort sig skyldig till den påstådda våldtäkten. Avseende uppgifterna om grov kvinnofridskränkning kunde dock parternas gemensamma barn ange uppgifter som gav stöd till målsägandens berättelse och domstolen fann den tilltalade skyldig till denna åtalspunkt. Av detta följer att det krävs stödbevisning för att uppnå beviskravet trots att domstolen inte uttalat konstaterat att så skulle vara fallet.

⁹¹ NJA 2005 s. 712 s. 724.

⁹² *Ibid.* s. 725.

3.3.3.3 NJA 2009 s. 447 I och II

I NJA 2009 s. 447 I och II konstaterades hur en trovärdig utsaga från målsäganden, *i förening med* vad som *i övrigt* har framkommit i målet, kan vara tillräckligt för en fällande dom. I både NJA 2009 s. 447 I och II var de tilltalade åtalade för våldtäkt och fallet rubriceras på Zeteo samt Karnov som just ”bevisvärdering i våldtäktsmål”. I det första målet redogjorde HD för ett resonemang liknande det som förts i NJA 2005 s. 712. Domstolen konstaterade att det för fällande dom i brottmål inte är tillräckligt att ställa parternas utsagor mot varandra och se vilken som ter sig vara mest trovärdig. Dock kan en trovärdig utsaga i kombination med vad som övrigt framkommit i målet vara tillräckligt för en fällande dom.⁹³ I detta fall exemplifierar domstolen vad som kan utgöra rekvisitet ”i övrigt” och föreslår att det exempelvis kan vara målsägandens beteende efter händelsen. Vidare konstaterar domstolen att målsägandens berättelse redan under förundersökningen har kontrollerats.

Bevismaterialet i målet bestod av parternas uppgifter samt ett inspelat samtal till SOS Alarm samt utsagor av till parterna närstående personer. Också i detta mål förklarar inte domstolen varför de specifika aspekter domstolen lägger vikt vid skulle förstärka eller försvaga en berättelses trovärdighet. HD finner målsägandens utsaga vara ”utförlig, levande, detaljerad” och till övervägande delar framstå som ”sammanhängande och följdriktig”.⁹⁴ HD konstaterade i målet att ”en trovärdig utsaga från målsäganden, i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet” kan vara tillräcklig för en fällande dom. I förevarande fall stod den tilltalade åtalad för att under knivhot ha våldtagit målsäganden. Trots att HD ansåg målsägandens berättelse ha hög trovärdighet och att hon uppgivit att våldtäkten ägt rum under knivhot ansåg HD att det inte gick att styrka att knivhotet de facto ägt rum. Med anledning av detta friades den tilltalade från åtalet. Intressant att notera är hur också detta fall ger intrycket av att HD fastställer hur stödbevisning är en nödvändig aspekt för att leda till en fällande dom i mål där bevisning utöver parternas utsagor saknas. Av den praxis som pekar på hur stödbevisning är nödvändigt kan bevisläget sägas ha förändrats. Enligt BRÅ har

⁹³ NJA 2009 s 447 I och II s. 457.

⁹⁴ *Ibid.* s. 457.

det lett till en skärpt syn till vad som kan leda till en fällande dom. Dock menar de på att beviskravet generellt inte höjts.⁹⁵ Katrin Lainpelto bekräftar hur HD har gjort en successiv och gradvis förändring i sin hantering av stödbevisning. Lainpelto har i sin avhandling behandlat stödbevisningens inkonsekventa behandling i svensk rätt och menar på att en omständighet kan tillmätas olika vikt hos olika instanser. Hon menar vidare att rättens inkonsekventa behandling av stödbevisning strider mot grundläggande juridiska principer om likabehandling och rättssäkerhet.⁹⁶

Åter till fallet. HD fann det troligt att våldtäkten har ägt rum, men ansåg att åklagaren inte lyckats visa att det gått till på det sätt som gärningsbeskrivningen menar, alltså under knivhot. Det nämns i domen att det gjorts en DNA-analys på kniven utan att DNA från den tilltalade eller målsäganden påfunnits. Dock ska det ha funnits en liknande kniv i lägenheten som inte undersökts av tekniker. En slutsats att dra av detta mål torde vara hur en bristande förundersökning kan ha stora konsekvenser vilket rimligen torde ställa åklagaren till last. I förevarande fall resulterade det dock i att den tilltalade gick fri trots att domstolen fann det troligt att ett sexuellt övergrepp hade ägt rum.

3.3.3.4 NJA 2010 s. 671

I det tongivande målet NJA 2010 s. 671 stod S.P åtalad för våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn och grov fridskränkning mot sin son T.P när denne var i tidiga tonåren. Vid tidpunkten för rättegången hade T.P fyllt tjugo år. Bevisningen bestod, utöver målsägandens och den tilltalades muntliga utsagor, av muntlig bevisning och av vikt var ett vittne som hört TP antyda när denne var femton att han hade blivit utsatt för sexuella övergrepp och ett annat vittne som hört T.P bekräfta detta vid sjuåttionio års ålder. HD ansåg att denna bevisning inte gav något tydligt stöd åt T.Ps berättelse och ogillade åtalet. HD konstaterade i fallet att ett åtal inte kan styrkas genom att målsägandens och den tilltalades utsagor vägs mot varandra och målsägandens utsaga därvid bedöms väga tyngre. För fällande dom i brottmål krävs att domstolen genom den utredning som har lagts fram finner det

⁹⁵ BRÅ: *Förändrade krav på bevisning*, Rapport 2016:19. s. 25.

⁹⁶ Lainpelto, Katrin: *Stödbevisning i brottmål*. s. 25.

ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har gjort sig skyldig till det som läggs honom till last. HD fortsatte och konstaterade att det vid bedömningen av utsagan ofta finns

”anledning att lägga vikt främst vid sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad mån den är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar. Däremot ställer det sig många gånger svårt att bedöma utsagan med ledning av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt.”⁹⁷

Domstolen konstaterade att i mål där den främsta bevisningen består av muntliga utsagor är bedömningen av målsägandens och dennes utsagas trovärdighet central för prövningen av skuldfrågan. Det är då av vikt att inte låta subjektiva bedömningar påverka trovärdighetsbedömningen. Domstolen konstaterade att bedömningen måste ske med försiktighet och med iakttagande av de svårigheter som finns kring att dra säkra slutsatser. Domstolen konstaterade vidare att beteendevetenskaplig forskning visar att ett beteende säger mindre om sanningshalten i en utsaga än faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan. En viktig omständighet är därtill ofta hur berättelsen har växt fram, t.ex. förekomsten eller avsaknaden av ledande frågor under utredningen. Andersson visar i hennes avhandling hur typen av frågor skapar en viss typ av narrativ som, när det inte anges vilka frågor som har ställts kan vara komplicerat.⁹⁸ Om det inte är tydligt vilka frågor som har ställts blir det svårt att avgöra trovärdigheten hos någon då reaktionen kan vara starkt präglad av hur en fråga ställs samt vilka frågorna är. Inte heller i detta fall ges det något skäl till varför de, av HD, många uppgivna kriterierna skulle vara en indikator på att någon talar sanning. HD valde att ogilla åtalet i förevarande fall då rätten ansåg att den bevisning som framlagts främst kretsat kring den tilltalades karaktär och inte innehållit tillräckliga

⁹⁷ NJA 2010 s. 671 p. 8.

⁹⁸ Andersson, Ulrika: *Det vardagligas frånvaro. En analys av rättsliga narrativ i två samtida våldtäktsfall.* s. 216.

uppgifter för att styrka gärningspåståendet. I målet gav justitierådet Göran Lambertz en skiljaktig mening och konstaterade hur beteendevetenskaplig forskning visar på svårigheten i att avgöra en berättelses sanningshalt. Vidare konstaterar han hur det är av vikt att domstolen skiljer på trovärdighet och tillförlitlighet.

3.3.3.5 NJA 2015 s. 702 - Balkongfallet

För fällande dom i brottmål gäller att domstolen genom den utredning som lagts fram finner det ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har gjort sig skyldig till de gärningar som åklagaren påstår. I det så kallade Balkongfallet, NJA 2015 s. 712, hänvisade domstolen till en särskild metod vid bevisvärdering där rätten ska ta ställning till var och ett av de bevis som åklagaren presenterat istället för att göra en samlad bedömning av bevismaterialet. Därefter ska rätten ta ställning till om det sammanvägda värdet av denna bevisning är tillräckligt för att gärningsbeskrivningen ska anses styrkt. Om beviskravet anses uppfyllt ska den tilltalades uppgifter och annan bevisning granskas. Om detta material därigenom motbevisar eller tar sådan kraft från åklagarens bevisning att beviskravet inte längre kan anses uppfyllt ska åtalet ogillas. Detta är vad som i viss doktrin anses vara en falsk bevisbörda och har behandlats ovan. Brottsubriceringen i målet var försök till mord. Bevisningen i målet var omfattande och bestod bl.a. av utskrift av sms-konversation, rättsintyg och fotografier samt protokoll över brottsplatsundersökning och blodbildsanalys. Som muntlig bevisning åberopade åklagaren - utöver förhör med parterna vittnesförhör med parternas grannar och familj samt en kriminaltekniker och psykologer och läkare. Den tilltalade i målet stod åtalad för mordförsök för att ha slängt sin fru, som han också bodde med, över ett balkongräcke och på så sätt orsakat henne livshotande skador och stort lidande. Parterna i målet var ett gift par med ett gemensamt barn. Deras gemensamma livssituation var starkt präglad av den tilltalades kontrollerande och svartsjuka beteende. Då det inte fanns vittnen som bevittnat just detta skeende var situationen sådan att ord stod mot ord huruvida den tilltalade kastat målsäganden från balkongen eller om målsäganden självmant hoppat i ett led att ta sitt liv. Den tilltalade dömdes i tingsrätten för att senare frikännas helt i hovrätten. Riksåklagaren valde att inte överklaga domen. Den målsägande valde dock att

göra detta och lyckades med hjälp av sitt målsägandebiträde dels utöka gärningsbeskrivningen och dels åberopa ytterligare teknisk bevisning vilket ledde till att den tilltalade dömdes till 14 års fängelse. Det mest relevanta att läsa ur domen ur bevisvärderingshänsyn är hur HD konstaterar att vid bedömningen av om åklagaren har styrkt åtalet, är det lämpligt att rätten inledningsvis bedömer det *sammanvägda värdet* av den bevisning som åklagaren har åberopat till stöd för åtalet. Om värdet av denna bevisning inte är så högt att det räcker för att åtalet ska vara styrkt, saknar sådan bevisning som har åberopats mot åklagarens gärningspåstående betydelse. Den tilltalade ska då frikännas redan på grund av att bevisningen mot denne är otillräcklig. Om hovrätten däremot kommer fram till att åklagarens bevisning är så stark att den i sig är tillräcklig för att beviskravet ska vara uppfyllt, måste den tilltalades berättelse och den bevisning som stöder denna granskas.⁹⁹ Anmärkningsvärt är hur det inte heller i detta fall redogörs för annat stöd än tidigare praxis när det kommer till varför en viss utsaga ska bedömas trovärdig eller inte. HD lägger dock stor vikt vid att hur tillförlitlighetsbedömningen är av lika stor vikt som en trovärdighetsbedömning.¹⁰⁰

3.3.3.6 NJA 2017 s. 316

År 2017 prövades frågan om rättens metod för bevisvärdering igen. I NJA 2017 s. 316 konstaterade HD att det inte är förenligt med den fria bevisprövningen att ställa upp en metod för hur bevisvärdering ska gå till. Dock kan rätten utveckla metoder som kan användas i fall som liknar varandra. Av vikt är att bedömningen alltid är rationell och att analysen bygger på objektiva skäl.¹⁰¹ HD hänvisade till NJA 2015 s. 702 där rätten då kom till slutsatsen att om en tilltalad lämnat felaktiga uppgifter kan det inte läggas den tilltalade till last.¹⁰² I NJA 2017 s. 316 åtalades den tilltalade för att ha våldtagit en kollega. Den tilltalade påstod sig ha en romantisk relation med målsäganden vilket målsäganden förnekar. Dessa uppgifter var av viss central betydelse vid bevisvärderingen då rätten menade på

⁹⁹ NJA 2017 s. 302.

¹⁰⁰ NJA 2015 s. 702 s. 716.

¹⁰¹ NJA 2017 s. 316 s. 327.

¹⁰² NJA 2017 s. 316 s. 326.

att hennes trovärdighet kunde minska om det visat sig att hon ljugit om vilken typ av relation hon haft till målsäganden.

I förevarande framställning är det främst intressant att se till vad rätten i målet hade att säga om bevisvärdering av muntliga utsagor. Rätten hänvisade i målet till NJA 2010 s. 617 och de där uppräknade kriterierna för en utsageanalys. Dessa kriterier har varit föremål för kritik då de saknar stöd i beteendevetenskaplig forskning om hur ett brottsoffer reagerar på ett trauma. Kritiken har främst centerats kring att det snarare hör till regel än undantag att minnesbilder är otydliga och fragmentariska efter ett våldsövergrepp, och att det inte finns *ett* sätt att agera på. De kriterier HD använder sig av skapar en bild av att ett trovärdigt och tillförlitligt brottsoffer talar på ett visst sätt. Rätten är medveten om denna kritik och avfärdade den delvis genom att i detta fall konstatera att kriterierna har vetenskapligt stöd då de varit föremål för ”sakkunnig analys”.¹⁰³

3.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att det för en fällande dom i mål där ord står mot ord inte är tillräckligt att målsägandens berättelse är mer trovärdig än den tilltalades. Ett åtal är inte styrkt genom att målsägandens och den tilltalades utsagor vägs mot varandra och målsägandens utsaga därvid bedöms väga tyngre. Med det sagt betyder det inte att det är omöjligt med fällande dom i mål utan teknisk eller forensisk bevisning. En alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet vara tillräcklig för en fällande dom. Domstolen har då att lägga stor vikt vid trovärdigheten vid utsagan. Av 2010 s. 671 följer vissa kriterier som rätten kan se till. Dessa är huruvida berättelsen är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar. Det är dock inte helt klarlagt vilket stöd dessa kriterier har från vittnespsykologisk eller beteendevetenskaplig forskning, de har dock enligt HD baserats på aktuell forskning på området och

¹⁰³ NJA 2017 s. 316 s. 327.

varit föremål för sakkunnig.¹⁰⁴ Det går att de facto skönja en metod HD har arbetat fram genom praxis för att bevisvärdera muntliga utsagor. Grundläggande är att bedömningen ska vara rationell och saklig. Vidare följer av ovanstående praxis att rätten ska värdera varje bevis enskilt för sig för att slutligen göra en samlad bedömning och avgöra om beviskravet är uppfyllt.

Rättens hantering av stödbevisning är inte konsekvent. Då en trovärdig utsaga *i kombination* med vad som övrigt framkommit i målet kan leda till fällande dom spelar stödbevisningen stor roll då den både kan fungera som ett slags hjälpfaktum samt som stödbevis som ökar bevisvärdet av ett enskilt bevis. Viktigt att poängtera här är också att då bevisprövningen är fri i svensk rätt så är HD:s praxis inte juridiskt bindande för underrätterna.¹⁰⁵

¹⁰⁴ B 4663-16, s. 5.

¹⁰⁵ Lindell m.fl: *Straffprocessen*. 416f

4. Grov kvinnofridskränkning

I detta avsnitt redogörs för brottet grov kvinnofridskränkning, både som rättslig konstruktion och straffbudets historiska tillkomst och utveckling. Inledningsvis anges statistik kring brottet och våld i nära relationer generellt. Det är tydligt hur synen på våldet präglar vilken inställning lagstiftaren har kring åtgärder för att stävja det. Lagstiftaren anammar idag ett könsmaktsperspektiv i förståelsen för varför våld i nära relationer uppstår.

4.1 Statistik om brottsfrekvens och lagföring

I en av statens offentliga utredningar, som föregick införandet av det nya straffbudet kvinnofridskränkning, konstaterades att den farligaste platsen för en kvinna i Sverige är det egna hemmet.¹⁰⁶ Statistiken behandlar både kvinnor och män, i både samkönade såväl som heterosexuella relationer.¹⁰⁷ Icke-binära personer behandlas inte som en kategori i undersökningen utan det är en tydligt binär uppdelning. Drygt var fjärde kvinna i Sverige har någon gång i sitt liv blivit utsatt för ett våld i en nära relation.¹⁰⁸ Statistiken visar att män är överrepresenterade som gärningsmän, och hur kvinnor i betydligt högre utsträckning utsätts för våld av en närstående.¹⁰⁹ Trettiofem procent av alla kvinnor som varit gifta eller sammanboende med en man har utsatts för våld av denne. Mörkertalet beräknas vara mycket stort, då endast en dryg fjärdedel av våldet polisanmäls.¹¹⁰ En stor anledning till detta mörkertal kan troligtvis förklaras av brottets karaktär, där manipulativa påtryckningar från mannen präglar kvinnans anmälningsbenägenhet.¹¹¹ Våld i nära relationer är alltså ett så stort problem att det prioriterats som ett folkhälsoproblem.¹¹²

¹⁰⁶ SOU 1995:60, s. 51.

¹⁰⁷ Brå-rapport 2014:8 *Brott i nära relationer: en nationell kartläggning och Brå, Utsatthet för brott 2014*. s. 8.

¹⁰⁸ Lundgren, Eva; Heimer, Gun; Westerstrand, Jenny; Kalliokoski, Anne- Marie: *Slagen Dam: Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige- en omfångsundersökning*. s. 8.

¹⁰⁹ *Ibid.* s. 18.

¹¹⁰ Skr. 2016/17:10, s. 34 ff.

¹¹¹ SOU 1995:60, s. 31.

¹¹² SOU 2014:49. s. 13.

År 2017 lagfördes 148 personer för grov kvinnofridskränkning samt 78 personer för grov fridskränkning i Sverige.¹¹³ Siffran skiljer sig dock om vi istället ser till antalet anmälda brott där det syns en stor diskrepans mellan hur många fall som anmäls och hur många som leder till en fällande dom. Dels beror detta troligtvis på den bevisproblematik som är vanligt förekommande i kvinnofridsbrott. Vidare är det generellt sett vanligt att mål avskrivs innan åtal väcks.¹¹⁴ De mål som de facto leder till åtal leder ofta till fällande dom. Åklagaren har i dessa fall gjort bedömningen att underlaget är tillräckligt för att väcka åtal. Enligt BRÅ anmäldes 1870 brott om grov kvinnofridskränkning år 2017. Siffran var oförändrad jämfört med år 2016 medan grov fridskränkning minskade med 1 procent.¹¹⁵ Enligt BRÅ anmäldes 1 880 brott om kvinnofridskränkning år 2017. Siffran mellan 2016 och 2017 var oförändrad.¹¹⁶ Sett till den senaste tioårsperioden har antalet anmälda brott om grov kvinnofridskränkning minskat med 31 procent (–855 brott).¹¹⁷ BRÅ förklarar detta genom att peka på hur vissa av de brott som tidigare lagfördes som fridskränkingsbrott nu istället rubriceras som olovlig förföljelse, ett brott som också har ett rekvisit att allvarligt skada målsägandens självkänsla.¹¹⁸ En slutsats att dra av detta är att antalet brott alltså inte minskat trots att statistiken kring antalet lagförda brott antyder det.

4.2 Om straffbudets tillkomst och historiska utveckling

Våld i nära relationer har historiskt sett gått från att hanteras som ett problem som hör till familjens privata sfär till att anses som ett allvarligt folkhälsoproblem vilket bör prioriteras av rättsväsendet.¹¹⁹ Frågan har utvecklats till en tydligt jämställdhetspolitisk fråga där lagstiftning används som ett verktyg mot ett

¹¹³ BRÅ: *Kriminalstatistik 2017, Handlagda brott, Slutlig statistik*. s. 17.

¹¹⁴ *Ibid.* s. 13.

¹¹⁵ *Ibid.* s. 18.

¹¹⁶ *Ibid.* s. 6.

¹¹⁷ *Ibid.* s. 35.

¹¹⁸ *Ibid.* s.6.

¹¹⁹ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion*. s. 56.

strukturellt problem.¹²⁰ Att se på våld i nära relationer som ett strukturellt problem är ett relativt nytt angreppssätt. Det går att se en tendens där samhällets syn på våldet har präglat vilket ansvar staten tar för problemet. Malou Andersson menar att diskussionerna kring eventuell lagstiftning gällande våld i nära relationer har kretsats kring vilken rätt staten har att blanda sig i familjära angelägenheter.¹²¹ Enligt Foucault tjänade familjen som en samhällsbärande institution flera syften, där det främsta var att premiera och skydda den heterosexuella monogama relationen då den var produktiv i meningen att fler barn på så vis kunde födas.¹²² Statens inblandning i familjära angelägenheter skulle därför tidigare reduceras till att endast se till att reproduktionen säkerställdes. Utvecklingen har rört sig mot en strukturell syn på våld i nära relationer där familjen som institution politiserats och öppnats upp för statlig reglering och inblandning. Uppluckringen av familjens privata sfär präglas också av ett ökat individtänkande där våldet förstås som en kränkning av den personliga integriteten snarare än någonting som har med familjära relationer att göra.¹²³

4.2.1 Från husaga till folkhälsoproblem – om lagstiftningsprocessen

Landskapslagarna gav en man rätt att aga sin hustru. Mannens rätt att utöva våld på sin hustru begränsades på så sätt att det endast fick ske i hemmet och vara av ringa karaktär. Den man som slog en kvinna på offentlig plats kunde bli straffad.¹²⁴ I Kristoffers landslag stadgades att ”Gud givit åt mannen kvinnan till hjälp och underdånighet”.¹²⁵ Citatet ger uttryck för den centrala ideologiska roll äktenskapet och hushållet hade under 1400-talets Sverige där kyrkan hade en egen rättsskipningsmekanism avseende äkta makar. Samtidigt som att mannen och husbonden tilldelats en överordnad roll var det av samhälleligt intresse att makarna höll sams och där kunde kyrkan träda in som medlare. Det var alltså

¹²⁰ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. s. 58 ff.

¹²¹ Foucault, Michel: *Sexualitetens historia*. s. 33.

¹²² Berglund, Kerstin: *Straffrätt och kön*. s. 311.

¹²³ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*. s. 58.

¹²⁴ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. s. 60.

¹²⁵ Anners, Erik: *Svensk straffrätts historia*. s. 12.

mannen i egenskap av överordnad kvinnan som gav honom rätt att aga kvinnan i syfte att hålla samman familjen.¹²⁶

I 1734 års lag går att skönja en viss förskjutning i synen på våldet. Rätten att aga kvarstod, men detta genom en intressant lagkonstruktion. Mannens uttryckliga rätt att aga togs bort från lagstiftningen utan att för den sakens skull ett förbud instiftades.¹²⁷ Det var först i 1864 års lag allt fysiskt våld mot en hustru uttryckligen kriminaliserades. Brottet var då fortfarande ett angivelsebrott som inte föll under allmänt åtal. Lagberedningen betonade hur lagstiftaren i den mån det gick skulle undvika att ”intervenera i familjens angelägenheter”.¹²⁸ Det enda undantaget för detta var om brottet begåtts mellan 06.00 till 21.00 söndag eller helgdag. Hade brottet begåtts under denna tidpunkt kunde en åklagare väcka åtal utan målsägandens angivelse.

Vi måste röra oss fram till 1900-talet för att se en förändring i synen på våldet som en privat angelägenhet till något som berör det offentliga.¹²⁹ År 1938 diskuterades våld i nära relationer för första gången i riksdagen.¹³⁰ Det var dock först under 1990-talet som frågan blev politiskt prioriterad. År 1993 antogs Förenta Nationernas deklaration om avskaffande av mäns våld mot kvinnor.¹³¹ I deklarationen förklarades våldet som ett resultat av ojämlikhet mellan könen. Enligt FN handlade bekämpandet av mäns våld mot kvinnor om att tillgodose kvinnor deras grundläggande mänskliga rättigheter.¹³²

Vid samma tidpunkt tillkallade regeringen en utredning som fick uppdraget att undersöka regleringarna kring mäns våld mot kvinnor i Sverige.

Kvinnovåldskommissionen skulle också utreda vilka juridiska åtgärder som kunde

¹²⁶ *Ibid.* s. 15.

¹²⁷ Schlyter, Carl Johan: *Juridiska Afhandlingar*. s. 171.

¹²⁸ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. s. 67.

¹²⁹ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*. s. 64.

¹³⁰ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. s. 71.

¹³¹ FN:s Deklaration om avskaffandet av mäns våld mot kvinnor, 1993.

¹³² Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*. s. 67.

användas för att stävja våldet.¹³³ Kommissionens arbete utmynnade i en offentlig utredning, SOU 1995:60 Kvinnofrid, vilken senare resulterade i proposition 1997/98:55 Kvinnofrid. Kommissionen la stor vikt vid att förstå vilka strukturer och mekanismer som låg bakom våldet, och betonade just hur patriarkala maktstrukturer var orsaken till våldet. En förståelse för detta *könsmaktperspektiv* var av vikt för att också kunna hantera mäns våld mot kvinnor på ett institutionellt plan menade utredarna.¹³⁴ Kvinnovaldskommissionens angreppssätt var ett strukturellt sådant där våldet förstods som sammankopplat till kvinnors sexualitet. Män slog kvinnor av anledningen att de var kvinnor.¹³⁵ Det betonades hur anledningarna till mäns våld mot kvinnor är knutna till mäns överordning och makt gentemot kvinnor snarare än isolerade företeelser såsom psykisk ohälsa och missbruk som tidigare ofta fått stå som förklaringar.¹³⁶ En del av utredningsarbetet var också att utreda våldets omfattning. Kommissionen använde statistik som visade att våldet förekommer i alla samhällsklasser - och grupper.¹³⁷

4.2.2 Normaliseringsprocessen

Faktumet att våldet är strukturellt betingat gör också att det finns vissa beteendemönster som är återkommande i situationer där våld i nära relationer förekommer. Professor i sociologi, Eva Lundgren, är en tongivande forskare på området och har arbetat fram en teori som används både av lagstiftaren och av organisationer som arbetar med relationsvåld runtom i Sverige.¹³⁸ Lundgren talar om en *normaliseringsprocess*, där mannens psykiska misshandel av kvinnan leder till ett nedbrytande av hennes självkänsla, sociala nätverk och egen uppfattning om världen som gör att våldet successivt normaliseras. Inom ramen för normaliseringsprocessen är det vanligt att kvinnan förlorar en stor del av hennes sociala nätverk och därför blir beroende av mannen, både känslomässigt och ekonomiskt.¹³⁹ Hon får därför väldigt svårt att lämna mannen. Om kvinnan har

¹³³ SOU 1995:96, s. 85.

¹³⁴ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion.* s. 74.

¹³⁵ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion.* s. 84.

¹³⁶ Prop. 1997/98:55, s. 75.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ Jfr. 1997:98/55, s.75.

¹³⁹ Lundgren, Eva: *Våldets normaliseringsprocess.* s. 28.

barn tillsammans med mannen är ofta detta en anledning till minskad anmälningsbenägenhet då mannen tenderar att hota kvinnan om att misshandla barnen eller på annat sätt skada dem. Själva uppbrottsprocessen från en destruktiv relation är ofta mycket farlig då kvinnan riskerar mer våld om mannen märker att han börjar förlora kontrollen. Episoder av våld ofta följer av episoder av ånger från mannens sida. Kvinnan som lever med mannen har ju en gång älskat mannen, och gör det antagligen trots våldet. När mannen övertygar henne om att situationen förändras är det enkelt att förstå kvinnan stannar kvar, särskilt när hotet om våld hägrar i horisonten som en manipulerande faktor.¹⁴⁰ Utifrån detta perspektiv borde inte kvinnans trovärdighet på något vis bedömas utifrån hennes beteende i relation till mannen. Att en kvinna går tillbaka till en man som systematiskt misshandlar henne hör snarare till regel än till undantag.¹⁴¹ Vidare är manipulation en stor faktor i destruktiva relationer där kvinnan inte förmår att uppge att våld har skett både för att skydda mannen och hennes eget anseende.¹⁴² Att ha kunskap om normaliseringsprocessen, könsmaktsperspektivet och hur komplicerad en uppbrottsprocess kan vara är därför av vikt inom rättsväsendet då det kan prägla rättens förståelse av målsägandens *beteende*.

4.3 Grov kvinnofridskränkning – en unik brottskonstruktion

Brottet grov kvinnofridskränkning är en unik brottskonstruktion. Medan tidigare lagstiftning endast kom åt enskilda gärningar, avsåg straffbudet grov kvinnofridskränkning att kriminalisera den upprepade och samlade kränkning som våld i nära relationer innebär.¹⁴³ Med den nya lagstiftningen betraktades upprepade brottsliga handlingar som en enda brottsenhet. Brottet var dock inte att anse som ett perdurerande brott utan detta var ett nytt grepp där den samlade kränkningen skulle anses som en otillåten gärning bestående utav olika kränkningar vid olika tillfällen även fastän det kunde ha gått tid mellan de olika

¹⁴⁰ *Ibid.* s. 32.

¹⁴¹ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning Fridskränkningensbrotten som rättslig konstruktion.* s. 40.

¹⁴² *Ibid.* s. 23.

¹⁴³ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning Fridskränkningensbrotten som rättslig konstruktion.* s. 18.

kränkningstillfällena.¹⁴⁴ Om flera gärningar tillsammans bedöms utgöra grov kvinnofridskränkning blir det samlade straffvärdet högre än det straffvärde som hade getts om gärningarna bedömts var för sig.¹⁴⁵ I förarbeten betonades hur ”vår straffrätt fokuserar på enskilda gärningar. För att betona den speciella karaktär där flertalet kränkningar och inte alltid grovt våld tillsammans försätter en person i en utsatt situation betonade lagstiftaren att ”om man inte betraktar gärningarna som ett led i en pågående process föreligger risk att helhetsperspektivet går förlorat”.¹⁴⁶

4 kap. 4 a § lyder sedan den 1 juli 2013:

4 a § Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse i lägst nio månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han istället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.¹⁴⁷

Uppsatsen fokuserar på paragrafens andra stycke. Avseende brottskonstruktionen och dess rekvisit är det dock relevant att se till paragrafen i sin helhet. Sedan 2013 har en höjning av brottets miniminivå skett från sex till nio månaders fängelse.¹⁴⁸ Straffskalans maxtak är sex år. Lagstiftaren menar att straffvärdet för ett kvinnofridsbrott bör vara högt och endast hamna i den lägre delen av straffskalan då den samlade brottsliga omfattningen består av få och relativt lindriga brott.¹⁴⁹ Höjningen av straffskalans miniminivå motiverades vidare med att en miniminivå på sex månader inte speglade allvaret i kvinnofridsbrottet såsom ett brott sammansatt av flera kriminaliserade gärningar.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Perdurerande brott kännetecknas av att preskriptionstid inte börjar löpa i och med att brottet är fullbordat, utan först när ett genom brottet orsakat tillstånd upphör. Jareborg, Nils: *Straffrättens gärningslära*. s. 63.

¹⁴⁵ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion*. s. 29.

¹⁴⁶ SOU 1995:60, s. 22.

¹⁴⁷ SFS 2013:367.

¹⁴⁸ Prop. 2012/13:108, s. 18 f.

¹⁴⁹ Ibid. s. 22.

¹⁵⁰ Ibid. s. 18.

4.4 Brottets rekvisit

För att brott om grov kvinnofridskränkning ska föreligga gäller att flera rekvisit är uppfyllda. Dessa är att den åtalade ska ha begått *brottsliga gärningar mot en närstående eller tidigare närstående person* samt att *var och en utav dessa gärningar ska ha utgjort led i en upprepad kränkning* och att dessa varit *ägnade att allvarligt skada personens självkänsla*. Lagstiftaren har genom denna formulering försökt att ringa in den specifika situation som råder i våld i nära relationer.¹⁵¹ Det är brott enligt 3, 4, 5 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person som avses. Det handlar således om brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid, och sexualbrott.

Av lagtexten framgår att det krävs *brottsliga gärningar* för att straffbudet ska aktualiseras. Det gäller alltså att flera, separata gärningar är uppe för prövning i rätten samtidigt.¹⁵² Det gäller då att alla dessa brott ingår i den kategori av brott som omnämnts ovan. Psykisk misshandel, som är så vanligt vid ett vidmakthållande av våldet utgör inte nödvändigtvis ett brott i straffrättslig bemärkelse.¹⁵³ Därför kan de brott som den tilltalade står åtalad framstå som mindre grova än den samlade situation som kvinnan de facto är utsatt för. I förarbeten har förtydligats att det krävs mer än två brott, men att antalet brott som krävs för att rekvisitet ska anses uppfyllt är beroende utav de enskilda gärningarnas karaktär och allvarlighet.¹⁵⁴ Gärningarnas karaktär och allvarlighet, intensitet och brottslighetens samlade omfattning präglar också kvinnofridsbrottets straffvärde. I enlighet med 29 kap. 1 § BrB andra stycket andra meningen ska vid en straffvärdebedömning generellt också särskilt beaktas huruvida gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

¹⁵¹ Bexar, Mikeala: *Lagkommentar till 4 kap. 4 a §, not 145 Brottsbalken (1962:700)*. Karnov Internet.

¹⁵² Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*. s. 187.

¹⁵³ *Ibid.* s. 188.

¹⁵⁴ Prop. 1997:98. s. 55.

Avseende rekvisitet *närstående eller tidigare närstående person* finns ingen uttömmande definition av vad som utgör en närstående person.¹⁵⁵ I NJA 2004 s. 97 problematiserades begreppet. I fallet var parterna inte sammanboende eller gifta. I övrigt var rekvisiten för kvinnofridskränkning uppfyllda. HD tillämpade en teleologisk tolkning och bedömde parterna som närstående. HD fann att syftet med lagstiftningen var att markera den särskilda kränkningen mot mäns våld mot kvinnor utgör och att paret därför skulle anses vara närstående varandra. En annan tolkning skulle omöjliggöra att andra stycket var tillämpligt i förevarande situation, något som HD ansåg torde strida mot lagstiftarens syfte.¹⁵⁶

Avseende rekvisitet *upprepad kränkning* avses att gärningarna sker vid upprepade tillfällen.¹⁵⁷ Detta rekvisit är synnerligen komplicerat ur ett könsmaktsperspektiv och med hänsyn till normaliseringsprocessen. På grund av att våldsutsatta kvinnor tenderar att riskera våld om de polisanmäler mannen samt att ofta inte har ett socialt skydds nät eller ens det självförtroende som krävs för att anmäla våldet tenderar det vara ett långt tidsspänn mellan brottet och anmälan. Om det är alltför lång tid mellan de olika brotten riskerar rekvisitet upprepad kränkning inte kunna uppfyllas. Detta aktualiserades i NJA 2004 s. 437, i vilket HD dömde de enskilda gärningarna var och en för sig istället för brott om grov kvinnofridskränkning. Detta då rekvisitet upprepad kränkning inte ansågs uppfyllt på grund av att gärningstillfällen låg för långt ifrån varandra i tiden och därför inte ansågs ha ett samband med varandra. Alltså kunde de tillsammans inte utgöra ett led i en *upprepad kränkning mot målsägandens självkänsla*. Problematiken kan aktualisera den straffrättsliga principen om *ne bis in idem*¹⁵⁸ då frågan ställs huruvida tidigare straffade gärningar får ligga till grund för bedömningen huruvida kvinnofridskränkning förelegat eller inte. I NJA 1999 s. 102, det rättsfall vilket föregick en ändring av fridsbrottsparagrafen¹⁵⁹ ansågs inte rekvisiten för

¹⁵⁵ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*. s. 132.

¹⁵⁶ *Ibid*, s. 156.

¹⁵⁷ Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne & Wersäll, Fredrik: kommentaren till 4 kap. 4 a § 2 st.

¹⁵⁸ Principen, vilken framgår av 30 kap. 9 § RB stadgar domens rättskraft och innebär att en dom som vunnit laga kraft inte får prövas på nytt.

¹⁵⁹ Efter det prejudicerande rättsfallet konstaterades att det formella kravet på en tidigare konstaterad gärning slopades vilket föranledde en lagändring, se 1998/99:145.

kvinnofridsbrottet uppfyllt och gärningarna bedömdes var och en för sig. Tidigare lagakraftvunna domar kan användas för att uppfylla rekvisitet upprepad kränkning utan att det anses strida mot principen *ne bis in idem*, men de får inte användas för att uppfylla antalet brottsliga gärningar.¹⁶⁰

Avseende rekvisitet att de samlade gärningarna ska ha varit ägnade att skada målsägandens självkänsla så är det inte ett krav att den tilltalade har insiktsuppsåt. Rekvisitet är ett så kallat "abstract-fare"-rekvisit vilket betyder att det räcker att handlingen *typiskt sett* kan skada en persons självkänsla.¹⁶¹

¹⁶⁰ Se NJA 1999 s. 102.

¹⁶¹ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion*. s. 303.

5. Rättsfallsundersökning

I detta avsnitt redogörs för uppsatsens kvalitativa rättsfallsstudie. Dispositionen är sådan att varje rättsfall presenteras var för sig. Rättsfallen följer samma disposition där målets bakgrund och sakomständigheter beskrivs kortfattat för att sedan övergå till att undersöka hur bevisvärderingen och parternas relation framställts i målet i varje respektive instans. Innan rättsfallen går igenom följer en närmare redogörelse för hur urvalet av rättsfall gått till och en kort sammanfattning av metoden som går att läsa mer ingående om i kapitel 2.

5.1 Metod och urval av rättsfall

Urvalet av de rättsfall som ingår i denna studie har gått till såsom följande. Sökorden ”kvinnofridskränkning” samt ”bevisvärdering” har slagits in på databaserna Zeteo samt Karnov och Infotorg. Där har en lista med rättsfall uppradats daterade från 1990-tal till dags datum. Ett kriterium har varit att rättsfallen är daterade efter år 2010. Detta på grund utav att det finns tongivande rättsfall som tydligt präglat praxis sedan år 2010.¹⁶² Jag har funnit det intressant att främst undersöka senare domar då det säger oss mycket om vår samtid. För att fokus ska ligga på just bevisvärdering av muntliga utsagor har urvalet koncentrerats kring rättsfall där bevisningen främst består av muntliga utsagor och eventuell stödbevisning. Alltså har rättsfall där teknisk eller forensisk bevisning funnits uteslutits. Fotografier och utlåtanden av olika slag har dock accepterats, men med kravet att de inte varit avgörande för bevisprövningens bedömning. Vidare har ett kriterium varit att det i rättsfallen ska finnas uttryckliga partier där bevisvärderingen likväl som parternas relation behandlas. Det finns ett mycket begränsat antal rättsfall från HD som behandlar grov kvinnofridskränkning. Undersökningen har därför koncentrerats kring hovrättsfall. Konsekvensen av detta har varit att det främst är tingsrättens bedömningar som ligger till grund för undersökningen. Hovrättens bedömning utgår alltid från tingsrättens bedömning och i majoriteten av fall är hovrättens domskäl avsevärt

¹⁶² Se närmre om detta i avsnitt 3.3.3.

kortfattade. För att kunna göra en intressant diskursanalytisk undersökning är därför tingsrätternas mer omfattande domskäl det främsta materialet i rättsfallsundersökningen. En invändning mot denna metod torde vara att domar från underrätterna inte har prejudikatsverkan. Uppsatsens syfte är dock att se hur rättsliga diskurser skapas genom domstolarnas bedömning och därmed är det också relevant att se till underrätternas bedömningar. Då studien är av kvalitativ karaktär är antalet rättsfall som behandlas begränsat. På grund utav uppsatsens omfång är det inte möjligt med en närläsning av ett stort antal rättsfall. Istället görs en djupläsning av ett mindre antal rättsfall. Innan rättsfallen valdes ut behandlades ett stort antal rättsfall för att försöka hitta mönster och återkommande formuleringar i rättsfallen. Den första genomläsningen av rättsfallen var en förutsättningslös överskådning för att hitta återkommande ord, mönster och teman. Dessa bedömdes ha ett symbolvärde med underliggande semantiska föreställningar som i en andra genomläsning undersöktes mer noggrant. Utifrån denna undersökning har jag valt ut ett visst antal centrala teman och ord som undersöks djupare. Huvudfokus har varit parternas relation och hur bevisvärderingen framställs. Detta då straffbudets konstruktion är sådan att partsrelationen är på förhand bestämd och också grunden till brottet. På grund av brottets specifika karaktär är situationen också ofta sådan att det saknas bevisning utöver parternas utsagor och eventuell stödbevisning. Därför är just dessa faktorer intressanta att undersöka. Materialet för undersökningen är rättsfall och dessa kommer att behandlas som berättelser, *narrativ*, om hur bevisvärderingen gått till och hur domstolen valt att se på parternas relation. På så vis kommer jag att göra en *narrativanalys* av domarna. Det gör att en öppnare läsning kan göras där materialet både förstås inifrån sin rättsliga kontext men också utifrån en punkt utanför den rättsliga sfären. Genom att betrakta materialet som ett narrativ som inte tillhör en rättslig kontext kan saker och ting synliggöras om kanske tas för givna i den rättsliga sfären. Rättsfallen i undersökningen är sex stycken till antalet. På grund utav att studien är kvalitativ har jag valt att använda mig utav ett begränsat urval av rättsfall i rättsfallsundersökningen. En kvalitativ undersökning bygger på ord snarare än kvantifiering av insamlat data och tar därför mer

utrymme än en kvantitativ studie.¹⁶³ Därför är urvalet färre än om studien hade varit av kvantitativ karaktär. Ett urval har gjorts vilket går att läsa om översiktligt i avsnitt 1.3.2 och mer ingående i kapitel 5. Eftersom domarens inre övervägningar inte exakt kan skildras i en dom är det svårt att empiriskt fastställa hur bevisvärderingen går till, uppsatsen har dock inte heller denna ambition. Istället fokuserar uppsatsen på hur berättelser kring bevisvärderingen skapas genom domskäl. På grund av uppsatsens begränsade omfång har jag valt att begränsa läsningen på så vis att den koncentrerar sig på bevisvärdering samt kring vilka diskurser kring relationer som går att skapa och vilka implikationer detta kan tänkas ha.

5.2 B 171-15

5.2.1 Bakgrund och sakomständigheter i målet

I målet stod R.N åtalad för grov kvinnofridskränkning, försök till våldtäkt samt olaga hot och ofredande. Målsäganden var hans tidigare flickvän L.J. Bevisningen i målet bestod av parternas utsagor, ett fotografi på en skadad plånbok och vittnesutsagor. Fem av vittnena var vänner eller kollegor till målsäganden varav ett vittne var en person som inte hade en relation till parterna sedan tidigare.

5.2.2 Bedömningen i tingsrätten

Tingsrätten fann få av de punkter som R.N stod åtalad för styrkta bortom rimligt tvivel. R.N stod åtalad för grov kvinnofridskränkning baserat på tio olika tillfällen av misshandel, ofredande, olaga hot och intrång. Vidare stod han åtalad för försök till våldtäkt samt ett ytterligare tillfälle av olaga hot och ofredande. R.N friades från punkten om försök till våldtäkt samt fem av de åtalpunkter vilka ingick i åtalet om grov kvinnofridskränkning. Slutligen dömdes han därför *inte* för grov kvinnofridskränkning utan för fem separata brott om misshandel, olaga hot och ofredande.

¹⁶³ Bryman; Alan: *Samhällsvetenskapliga metoder*. s. 340.

5.2.2.1 Bevisvärderingen

Tingsrätten presenterade i förevarande fall sin bevisvärdering på ett pedagogiskt och tydligt sätt rent formmässigt och visuellt. Domen innehöll en innehållsförteckning som tydligt beskrev att varje enskilt brott skulle behandlas var för sig. Bevisningen i fallet bestod till allra största del av målsägandens utsaga och den behandlades separat på så vis att utsagan för varje enskilt brott beskrevs var för sig för att sedan följa av vittnesutsagor på samma sätt.

Anledningen till att R.N inte dömdes för grov kvinnofridskränkning var enligt rätten på grund av att majoriteten av de brott åklagaren presenterat i gärningsbeskrivningen inte kunde styrkas. Därför var den samlade mängden brott inte tillräcklig för att gemensamt utgöra en kränkning mot målsägandens integritet med syfte att skada hennes självkänsla. De brott som styrktes låg relativt nära varandra i tiden, mellan augusti 2014 och januari 2015. Tingsrätten fann att detta vara för nära varandra i tiden för att utgöra en del av en systematisk kränkning av målsäganden. Därför dömdes den tilltalade för ett fall av ofredande, två fall av misshandel och ett fall av olaga hot.¹⁶⁴

Avseende brottet om grov kvinnofridskränkning var bevisningen främst bestående av L.J:s utsaga. Vid bevisvärderingen av denna utsaga inledde tingsrätten med att konstatera att det utifrån ett ”allmänmännskligt och intuitivt perspektiv finns goda skäl att tro på L.J”.¹⁶⁵ Detta då det enligt rätten ter sig orimligt att frivilligt utsätta sig för den påfrestning en rättegång innebär om ”anklagelserna inte är sanna”.¹⁶⁶ Domstolen konstaterade sedan hur intuition inte får ligga till grund för en utsageanalys, utan att en bevisvärdering den måste ske på objektiva grunder. Detta är intressant då rätten här medger att det finns en skillnad mellan den objektiva bedömningen som domstolen ska göra och den intuitiva känsla en domare kan ha. Även om domstolen konstaterar att den intuitiva känslan *inte* ska ligga till grund för bedömningen så är det tydligt hur både läsaren och rätten själva känner sympati för L.J. Det narrativ som rätten skapat utifrån parternas utsagor leder till denna sympati. Det könsmaktsperspektiv som ligger till grund för straffbudet grov

¹⁶⁴ B 171-75 s. 27.

¹⁶⁵ B 171-15 s. 3.

¹⁶⁶ *Ibid.*

kvinnofridskränkning kan på ett vis här ta sig uttryck då rätten har en förståelse för den påfrestning målsäganden troligen varit utsatt för. När bevisvärderingen sedan sker, så tar rätten avstånd från detta synsätt och ställer objektiviteten i motsatsförhållande till detta perspektiv. Rätten värderar målsägandens utsaga på samma sätt som vilken utsaga som helst, och menar att hänsyn inte kan tas till den relation som funnits *emellan* parterna. Detta förstärks ytterligare av hur rätten konstaterar att ”omständigheten att R.N varit mycket kontrollerande och allmänt otrevlig mot L.J” inte kunde förändra tingsrättens bedömning att R.N inte gjort sig skyldig till grov kvinnofridskränkning. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är denna tolkning både rimlig och korrekt. Domstolen ska, som följer av redogörelsen för gällande rätt ovan, använda objektiva kriterier för att bedöma innehållet i en utsaga och inte döma på subjektiva och intuitiva bedömningar. Dock är det tydligt att tingsrätten behandlar parterna som jämbördiga, då rätten inte ska ta hänsyn till att den tilltalade varit kontrollerande mot målsäganden. De brott som den tilltalade döms för ansågs inte vara av allvarlig art, trots att det är tydligt att målsäganden varit offer för en typisk situation som vanligtvis råder avseende våld i nära relationer. Den samlade situationen kan då vara mycket allvarlig för den målsäganden som kan lida bestående men trots att varje enskild gärning inte är allvarlig ur straffmättningshänsyn.

Tingsrätten konstaterade att vid en bedömning av en utsaga ska ”fokus vara på om berättelsen *i sig* innehåller vissa kvalitéer som får den att *framstå* som *fullt tillförlitlig och trovärdig* samt om den stöds av andra omständigheter i utredningen i så hög grad att det går att *utesluta felkällor* i berättelsens *uppkomstbetingelser*”.¹⁶⁷ Tingsrätten tydliggör inte vilka dessa ”kvalitéer” är, men hänvisar till tidigare praxis och konstaterar att trots att en trovärdig och tillförlitlig utsaga i sig är tillräcklig rent teoretiskt för en fällande dom så krävs rent praktiskt övrig stödbevisning. Detta uttalande är intressant då tingsrätten tydligt konstaterar att stödbevisning är ett krav i praktiken trots att de inte existerar i lagstiftning eller doktrin. Tingsrätten följer på så vis praxis från exempelvis NJA 2009 s. 447 I och II.

¹⁶⁷ *Ibid.* s. 22.

Tingsrätten betonar senare hur bevisvärderingen inte kan baseras på en generell helhetsbedömning utan att varje enskild gärning måste prövas var för sig, i enlighet med Balkongfallets praxis. Tingsrätten gör sedermera detta och beskriver kortfattat huruvida de funnit utsagan tillräckligt trovärdig och tillförlitlig för att leda till att brottet är styrkt i varje enskilt fall. På grund av uppsatsens begränsade omfång kan inte redogöras för alla dessa bedömningar utan ett antal kommer att diskuteras. Det är genomgående tydligt att just termerna *tillförlitlighet* och *trovärdighet* är centrala för tingsrättens bedömning. Avseende en av åtalspunkterna bedöms målsägandens trovärdighet inte tillräcklig då den är ”lite kortfattad och saknar nyanser och detaljer”.¹⁶⁸ Det är tydligt att tingsrätten här har en idé om att en trovärdig utsaga är lång och rik på nyanser och detaljer, vilket följer av praxis i NJA 2010 s. 671. Detta trots att just minnet ofta blir starkt påverkat efter traumatiska händelser och noggranna redogörelser för situationer då våld förekommit kan vara svårt för målsäganden.¹⁶⁹ Rätten målar upp en berättelse om trovärdighet som tar starkt stöd i HD:s praxis. Trots att stödbevisningen främst består i att målsäganden berättat om sina upplevelser för kollegor och vänner så bedöms hennes utsaga ensamt inte kunna vara grund för fällande dom. Det vittnar om en dubbelhet där tingsrätten gör vad den kan för att kompensera för den bristande bevisning som är vanlig i kvinnofridsbrott *samtidigt* som rätten tydliggör att det finns ett premierat vis för ett våldsoffer att uppträda då den utsätts för systematiskt våld och kränkningar, nämligen att *berätta om det efteråt*. Detta trots att normaliseringsprocessens mekanismer gör att våldsoffer ofta skyddar förövare genom att inte berätta om våldet. De åtalspunkter tingsrätten fann styrkta hade genomgående stödbevisning i form av vittnen som målsäganden talat med angående våldet. Motiveringen var genomgående att det därför inte torde vara att anses som en ”efterhandskonstruktion”.¹⁷⁰ Resonemanget vittnar om en tanke om att det är möjligt att målsäganden ljugar, snarare än att utsagan *i sig* inte är tillförlitlig eller trovärdig. På ett vis vittnar uttalandet om att bedömningen görs utifrån målsägandens *beteende* efter våldet snarare än berättelsen *i sig*.

¹⁶⁸ *Ibid.* s. 23.

¹⁶⁹ SOU 2015:55. s. 155.

¹⁷⁰ *Ibid.* s. 23.

Avseende åtalspunktens försök till våldtäkt bedömde tingsrätten utsagan inte som tillförlitlig och trovärdig då den brast i detaljer, trots att hon uppgivit, en för läsaren, väldigt detaljerad redogörelse för förloppet. Vidare uppgav målsäganden att hon på grund av rädsla sedan hade samlag med den tilltalade. Den omnämns inte i domskälen utan det konstateras bara att det fanns ”fara för brottets fullbordning”. Denna formulering får det att framstå som att ett samlag aldrig ägde rum.

5.2.2.2 Relationen

Relationen parterna emellan skildras på ett sakligt och distanserat sätt. Inledningsvis redogörs för parternas gemensamma historia där de tidigare sammanlevt med tre gemensamma barn. Den tilltalades berättelse berättar för läsaren ett scenario där målsäganden varit mycket besvärad av att den tilltalade träffat en ny kvinna och att alla bråk de har haft har föregåtts av ett gränslöst svartsjukt beteende från målsäganden där den tilltalade agerat i affekt på grund utav detta. Målsäganden målar upp en annan historia där den tilltalade, trots att han lämnat henne för en ny kvinna kontrollerar och systematiskt misshandlar och kränker målsäganden. Det finns ingenting i domen som visar på att parterna har någonsin tyckt om varandra. Berättelsen som uppstår om relationen är kall och saklig. Samtidigt är det tydligt att domstolens sympati ligger hos den målsägande då den tilltalades version av berättelsen inte tas på egentligt allvar. Den tilltalades utsaga diskuteras aldrig som om den skulle ha bäring *i förhållande* till målsägandens utsaga. Den tilltalades utsaga ges grafiskt sett betydligt mindre plats än den tilltalades. Om detta beror på att den tilltalade berättade mer kortfattat, eller om han fick svara på färre frågor än målsäganden går av förklarliga skäl inte att svara på eftersom detta inte redogörs för i domar. I tingsrätten omnämns aldrig den specifika brottstyp grov kvinnofridskränkning är, och det omnämns därför inte heller den ojämlika partsställning som brottet förutsätter. Tvärtom konstaterar tingsrätten, som ovan nämnt, att just detta inte kan påverka tingsrätten i någon riktning. Parterna behandlas alltså som jämlika.

5.2.3 Hovrättens bedömning

Hovrättens delade i stort tingsrättens bedömning. Den enda skillnaden var att de ansåg att ytterligare ett fall av misshandel var styrkt men ansåg ändå inte att detta skulle rubriceras som grov kvinnofridskränkning, baserat på samma resonemang som tingsrätten fört.

5.3 B 4782-12

5.3.1 Bakgrund och sakomständigheterna i målet

I målet stod K.H åtalad för grov kvinnofridskränkning av målsäganden A.G. Rättegången ägde rum år 2012 och vid den tidpunkten hade parterna haft en relation i tre år. Bevisningen i målet bestod av parternas utsagor samt ett skriftligt rättsintyg och fotografier. Bevisvärderingen fokuserade dock främst på parternas utsagor då endast parterna närvarat vid brottstillfället.

5.3.2 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten dömde den tilltalade till 8 månaders fängelse för grov kvinnofridskränkning. Vidare dömdes den tilltalade till att betala ett skadestånd till målsäganden och en avgift till brottsofferfonden i enlighet med lagen om brottsofferfond.

5.3.2.1 Bevisvärderingen

Inledningsvis fastställde tingsrätten hur det i mål där det inte finns vittnen eller teknisk bevisning måste läggas stor vikt vid trovärdigheterna i parternas berättelse. Detta för att, enligt rätten, fastställa vilken utsaga som ska tillmätas tilltro *i förhållande* till den andra. För att avgöra trovärdigheten i en utsaga fokuserade tingsrätten i förvarande fall på om ”berättelserna är fria från moment som anledning att betvivla de uppgifter som lämnas”.¹⁷¹ Tingsrätten nämnde inte tidigare praxis eller på vilket sätt denna undersökning bör göras. Dock står i

¹⁷¹ B 4782-12, s. 4.

domen hur det är av ”betydelse också på det sätt berättelserna lämnas”.¹⁷² Vad som avses med ”sätt” i detta sammanhang redogörs inte för. Att de uppgifter som lämnas verkar sannolika och ”innebördes förenliga”¹⁷³ omnämns som viktiga faktorer att se till vid en utsageanalys. Tingsrätten avslutar avsnittet om bevisvärdering genom att konstatera att stödbevisningen är viktig i målet och att det är viktigt att undersöka om utsagan vinner stöd eller motbevisas genom övrig bevisning i målet. Vidare konstaterar tingsrätten att det är möjligt att jämföra två utsagor för att se vilken som verkar mest trovärdig. Exakt detta menade HD inte vara en önskvärd metod. Tingsrätten konstaterade även i målet hur det är *berättelsen* och inte det *övergripande intryck* domstolen får av utsagan som ska ligga till grund för bedömningen. Återigen antyder rätten att det finns en risk att låta subjektiva bedömningar styra bedömningen av muntliga utsagor. Genom att skilja på berättelse och övergripande intryck skapas på ett vis ett binärt motsatspar som inte får samexistera i rättens rum. Berättelsen om bevisvärderingen styrs av rationalitet objektivitet. I vilken mån det faktiskt gör det går inte att utläsa i domskälen.

Tingsrättens redogörelse ger inte intrycket av att ha en konsekvent och tydlig metod för bevisvärdering. Rent visuellt är bevisvärderingen kortfattad och generell. Det redogörs inte för hur bedömningen gått till i varje enskilt fall utan det talas om de tre brott som tillsammans utgör grov kvinnofridskränkning. Om detta beror på att förhören inte var långa eller komplicerade eller på att domstolen inte prioriterat en pedagogisk framställning är svårt att avgöra. Efter att först kortfattat redogöra för målsägandens utsaga och sedan den tilltalades utsaga kommer tingsrätten till slutsatsen att målsägandens utsaga är trovärdig. Motiveringen är att målsägandens berättelse varit ”klar och sammanhängande”, ”dämpad och återhållsam”. Tingsrätten finner det också till målsägandens fördel att hon uppgivit att hon själv i viss mån agerat provokativt och har ett aktivt alkoholmissbruk då detta skulle kunna uppfattas som ”mindre positivt”.¹⁷⁴ Faktumet att berusning kan påverka tillförlitligheten av en utsaga omnämns inte som en aspekt som påverkar tingsrättens bedömning av hennes utsaga. Tingsrätten

¹⁷² B 4782-12, s. 4.

¹⁷³ B 4782-12, s. 4.

¹⁷⁴ *Ibid*, s. 7.

finner alltså alkoholmissbruk negativt men inte för dess inverkan på minnet och därmed uppgifternas riktighet. Det är snarare så att alkoholmissbruket säger något om hennes *karaktär*. Faktumet att hon delger sig av dessa uppgifter visar på att hon har självinsikt, menar tingsrätten. Det bidrar till att tingsrätten finner att hon inte har anledning att falskeligen anklaga den tilltalade och att hon ”inser sin egen del” i parternas destruktiva relation.¹⁷⁵ Detta säger oss att det finns relationellt våld som kan rättfärdigas och våld som inte kan rättfärdigas. I en studie från Karlstads Universitet har också konstaterats hur rätten implicit förutsätter att det finns rättfärdigat våld mot kvinnor i nära relationer genom att förklara det orimligt att ett våld skulle ha skett provocerat från en man med god social status och som tidigare var ostraffad.¹⁷⁶ Det har tidigare konstaterats att normativa föreställningar om vad som konstituerar ett skyddsvärt brottsoffer likväl som en klandervärd förövare präglar rättens bedömning av relationellt våld.¹⁷⁷ Burman hävdar i sin avhandling att det är ”vad brottsoffrets beteende och agerande betyder för gärningsmannen som i stor utsträckning avgör skuldfrågan. Gärningsmannens rationalitet avgör därmed också vilken subjektivitet som är möjlig för brottsoffret”.¹⁷⁸ Den ”egna delen” i citatet ovan avseende parternas relation är sedermera provokation, och det uttalandet signalerar att provokation kan göra våldet mer *förståeligt*. Det är dock en för långdragen tolkning att tänka sig att tingsrätten finner att detta gör våldet *accepterat*. Tingsrätten konstaterar hur ”omständigheten att K.H och A.Gs förhållande varit stormigt och att A.G emellanåt har agerat provokativt medför inte att kravet på att gärningarna ägt rum i syfte att skada A.Gs självkänsla inte är uppfyllt”.¹⁷⁹ Även om sambandet inte är klarlagt eller fastställt väljer domstolen att presentera självkänsla, provokation och rättfärdighet som något som har ett förhållande till varandra.

5.3.2.2 Relationen

Relationen parterna emellan var enligt båda parter ”stormig och konfliktfylld”. De

¹⁷⁵ *Ibid.* s. 6.

¹⁷⁶ Diesen, Christian; Diesen Eva : *övergripping mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*. s. 324.

¹⁷⁷ jfr. *Ibid.* s. 326.

¹⁷⁸ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor*. s. 393.

¹⁷⁹ *Ibid.*, s.8.

termer som genomgående användes i domen för att beskriva relationen mellan parterna var ”bråk och stök”. Om detta är parternas egna ord eller domstolens tolkning av situationen går inte att avgöra. Termerna antyder på en ömsesidighet i konflikterna där våldet framstår som mer *naturligt och förståeligt* än om det inte föregått av gemensamma konflikter. Att relationen genomgående beskrivs som bråkig och stökig präglar läsarens förståelse av relationen och vittnar om att det också präglat rättens uppfattning av relationen. Det är också genomgående noterat att båda parter haft ett alkoholmissbruk och att de ofta druckit alkohol tillsammans. I ett stycke beskriver tingsrätten hur båda parter beskrivit en period där många verbala konflikter förekom och att detta ”triggats igång av att de samtalat om A.Gs tidigare sexuella relationer”. Det är intressant att rätten väljer att skildra detta i den annars genomgående kortfattade domen då samtalen om målsägandens tidigare sexuella relationer inte har föranlett något av de brott som den tilltalade står åtalad för.. Det problematiseras inte heller att samtal om tidigare sexuella relationer har *resulterat i konflikter* och det framgår inte heller *på vilket sätt* de skulle ha triggat konflikter. Termen ”triggar” är intressant i sammanhanget då det visar hur retoriken kring målsägandens sexuella liv är laddad. Berättelsen förmedlar att det finns ett spänningsfält runt målsägandens sexualitet som kan ge upphov till konflikter. Det omnämns inte hur det är vanligt inom destruktiva relationer att mannen tenderar att kontrollera kvinnan och att samtal om hennes sexualitet skulle kunna vara en konsekvens av detta kontrollbehov. Taget ur sitt sammanhang signalerar dock rätten att målsägandens sexualitet var upphov till konflikter och att detta inte är problematiskt.

Den tilltalades utsaga behandlades inte av rätten i domskälen. Den redogörs för, men det sker inte en bevisvärdering av utsagans uppgifter efter att rätten konstaterat att målsägandens uppgifter är trovärdiga och tillförlitliga. Det bidrar till att skapa en berättelse där rätten antar en förståelse av parterna som ojämlika där den tilltalades historia inte är relevant att lägga vikt vid.

5.3.3 Hovrättens bedömning

Hovrättens bedömning var likt tingsrätten kortfattad. Hovrätten konstaterade att tingsrättens dom skulle fastställas då målsägandens uppgifter var trovärdiga och tillförlitliga samt i vissa delar får stöd av övrig utredning i målet. Varken i tingsrätten eller i hovrätten beskrivs stödbevisningen eller värderingen utav den.

5.4 B 2389-18

5.4.1 Bakgrund och sakomständigheterna i målet

I målet stod den tilltalade K.W åtalad för grov kvinnofridskränkning mot målsäganden A.Y som var hans dåvarande flickvän. Paret var under perioder sammanboende och gick i samma klass under en högskoleutbildning. Bevisningen i målet bestod utav parternas utsagor samt fyra vittnen och ett skriftligt bevis i form av ett frivårdsytttrande.

5.4.2 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten dömde den tilltalade till ett års fängelse för grov kvinnofridskränkning samt att betala 800 kronor till brottsofferfonden i enlighet med lagen om brottsofferfond.

5.4.2.1 Bevisvärdering

Tingsrätten inledde berättelsen med att redogöra för gällande praxis avseende bevisvärdering av muntliga utsagor. Domstolen konstaterar att en ” trovärdig utsaga från målsäganden i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet kan vara tillräckligt för en fällande dom”. För att avgöra om en utsaga är trovärdig ska rätten se på om utsagan är klar, lång och detaljrik då det ”ofta kan vara tecken på att den är sann”.¹⁸⁰ Domstolen menar sig alltså ha att bedöma vem som ljuger och vem som talar sanning. Det är intressant att domstolen använder ordet sanning i relation till trovärdighetsbedömning då det egentligen inte är rättens uppgift att bedöma *sanningshalten* i en historia utan snarare avgöra om åklagaren lyckats styrka en gärningsbeskrivning bortom rimligt tvivel. Det vittnar om den dignitet

¹⁸⁰ B 2389-18 s. 5.

en rättslig berättelse har.

Rent visuellt är domen utformad på så vis att rätten först redogör för bevisvärdering generellt. Efter detta följer en bevisvärdering av målsägandens utsaga parallellt med övriga vittnens utsagor. Därefter övergår rätten till att avgöra om den tilltalades utsaga är rimlig nog att underminera trovärdigheten av målsägandens berättelse.

Rätten kommer till slutsatsen att målsägandens utsaga är trovärdig då den var ”lång, levande, klar, detaljrik och sammanhängande”.¹⁸¹ Den rättsliga berättelse som framkommer i domskälen visar dock på hur rätten anser det finnas gränser för *hur* levande en berättelse ska vara för att verka trovärdig. Rätten betonar hur berättelsen också varit ”återhållsam och noggrann”.¹⁸² Målsäganden har heller inte berättat några detaljer som verkar motsägelsefulla och svårförklarliga och har också uppgett goda sidor med förhållandet, vilket får rätten att bedöma att hon troligtvis inte felaktigt velat anklaga den tilltalade. Tingsrätten använder sig alltså tydligt av den metod för utsageanalys som framkom i NJA 2010 s. 671. Att bedöma varje bevis var för sig för att sedan gemensamt se om beviskravet är uppfyllt följer också av praxis. Rätten hänvisar dock inte tydligt till vilken praxis de hänför sig till eller till huruvida dessa metoder har ett vetenskapligt stöd. Att metoden skulle ha ett vetenskapligt stöd är inte ett krav, dock torde det anses var ett rimligt krav då lagstiftaren konstaterat att bevisprövningen måste ske på objektiva och rationella grunder.

I tingsrättens bedömning av stödbevisningen i målet går de igenom fem olika vittnesutsagor. Rätten betonar hur syftet med att återge vittnesmålet är att styrka faktumet att paret vid ett tillfälle då ett brott skulle ha begåtts uppträdde ”irriterat”, i nära anslutning till brottet. Det beskrivs att den tilltalade återkommande agerat respektlöst mot målsäganden vilket bidrar till att skapa en berättelse där den tilltalades *karaktär* och *beteende* behandlas. På så vis kan ses hur den partsställning som förutsätter en könsmaktsordning får ta plats i

¹⁸¹ s. 5

¹⁸² *Ibid.* s.5.

domskälen, om än på ett otydligt sätt. Vittnesutsagorna bedöms vidare stödja en ”allmän bild av ett destruktivt förhållande”.¹⁸³ Det uppges vidare hur ett annat vittne ger ett ”indirekt men ändå betydande stöd” för åklagarens gärningspåstående.¹⁸⁴ Vittnesutsagorna ger därför begränsat stöd för åtalspunkterna men hjälper till att förstå bilden av relationen som destruktiv och på så sätt förstås som typisk för de brott som faller inom ramen för brottet grov kvinnofridskränkning. Som citaten vittnar om är bedömningen ändå otydlig. De ord som rätten väljer är vaga och ger ett intryck av att rätten överlagat och diskuterat saker som inte har fått utrymme i domen.

5.4.2.2 Relationen

Tingsrätten beskriver hur relationen parterna emellan varit turbulent samt att den ”tagit slut flera gånger” och att det ”förekommitt svartsjuka och bråk”.¹⁸⁵ Tingsrätten uppges vidare hur ”ett allmänt intryck av de uppgifter som A.Y har lämnat är annars att han ansett sig ha rätt att dels i vissa hänseenden kräva besked och beteenden från K.W, dels bete sig gränslöst mot henne om hon inte lydde honom”.¹⁸⁶ Uttalandet kan ses som ett uttryck att visa hur det förekommit förtryck i relationen, utöver de brott som den tilltalade stod åtalad för. Det bidrar till att skapa en syn på partsförhållandet som ojämlikt och intuitivt bidrar det till att sympati väcks för målsäganden. På så vis *viktimiteras* målsäganden. Det opreciserade uttrycket ”ett allmänt intryck” vittnar om att rätten har fått ta del av mer information än som redovisas för i domen. Hur det talades om relationen, spänningen i rättssalen mellan parterna, vad som angivits om parterna i förundersökning och polisförhör är allting faktorer som bidrar till en samlad förståelse för parternas samröre. Huruvida detta ska läggas till grund för en eventuell dom är inte självklart. Det blir tydligt idén om det rationella rättssubjektet och förarbetens könsmaktsperspektiv möts. Det finns en relation parterna emellan som enligt uppgift präglats av ett relationellt våld som förstås ur ett könsmaktsperspektiv av rätten. Samtidigt bör inte ”ett allmänt intryck”, som ju är synnerligen känsligt för subjektiva bedömningar vara avgörande i en dom. Beskrivningen av parternas relation påverkar dock diskursen

¹⁸³ s.7.

¹⁸⁴ s.6.

¹⁸⁵ s. 5.

¹⁸⁶ s.5

oavsett om det ligger till grund för domen. Jag läser detta som ett motsatspar till intuitivt och subjektivt. Återigen skildrar den rättsliga berättelsen lika mycket vad som sägs som vad som *inte* sägs. På så vis skapas binära motsatspar som inte tillåts samverka, även om de i praktiken må hända ibland gör det.

5.4.3 Hovrättens bedömning

Hovrätten ändrade tingsrätten på så vis att den tilltalade dömdes för *ytterligare* ett brott om *egenmäktigt förfarande*. Vidare anslöt sig hovrätten till tingsrättens bedömning och fann målsägandens utsaga trovärdig och ska ligga till grund för bedömningen.

5.5 B 3730-11

5.5.1 Bakgrund och sakomständigheter i målet

I fallet stod S.A åtalad för grov kvinnofridskränkning mot målsäganden J.B. Bevismaterialet bestod av parternas utsagor samt vittnesförhör med målsägandens mor F.A samt målsägandens syster L.W.

5.5.2 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten ogillade åtalet i sin helhet då de ansåg att det förelåg en ”ord-mot-ord” situation där vittnesmålen inte kunde tillmätas starkt bevisvärde på grund av att vittnena var närstående till målsäganden.

5.5.2.1 Bevisvärderingen

Tingsrätten fokuserade främst på tre åtalspunkter, alla misshandel. Rätten utgick tydligt från målsägandens berättelse. Detta märks genom att rätten byggt upp bevisvärderingen på så vis att varje åtalspunkt behandlas var för sig utifrån vad målsäganden uppgett om händelsen. Varje stycke inleds med målsägandens version av berättelsen för att sedan följas av den tilltalades berättelse. Det skapar ett intryck av hur målsägandens berättelse är referenspunkten tingsrätten har att utgå ifrån. Trots detta konstaterar tingsrätten att båda parternas utsagor i sig verkar trovärdiga och att det inte går att dra en ”säker slutsats” om tillförlitligheten av

uppgifterna.¹⁸⁷ Bevisvärderingen är mycket kortfattad och rätten konstaterar att det i situationer där ord står mot ord och det saknas betydande stödbevisning är svårt att nå en helhetsbedömning av om beviskravet ”utom allt rimligt tvivel” är uppnått. Tingsrätten finner det därför inte styrkt att den tilltalade hotat och misshandlat målsäganden. Rent visuellt ger domen ett slarvigt uttryck med en mängd stavfel. De kortfattade domskälen ger begränsad inblick i hur domstolen resonerat i sin bedömning. Vittnesmålen ges ett lågt bevisvärde då dess trovärdighet eller tillförlitlighet egentligen inte behandlas mer än att faktumet att de är närstående till parterna betraktas som ett problem. Det skapar ett intryck av att rätten redan på förhand bestämt sig om utgången i målet. Den rättsliga berättelsen är kortfattad och slarvig, som om det inte finns skäl för tingsrätten att lägga ned resurser på ett mål där den juridiska bedömningen inte är avgörande.

5.5.2.2 Relationen

Ett narrativ målas upp i och med att domskälen består av parternas utsaga som beskriver varje skeende som föregått åtalspunkterna var och en för sig. Det är intressant hur rätten i detta mål inte tar sig an att ge en generell beskrivning av relationen eller händelseförloppet utan lämnar det helt till parternas utsagor. Genom vad de väljer att lyfta fram ur parternas berättelser skapas dock ändå ett narrativ. Båda parternas utsagor beskrivs kortfattat och detaljfattigt. Det är tydligt att parterna är oense dels om hur relationen varit samt om situationer som skett mellan dem. Tingsrätten tar genomgående ingen tydlig ställning för någon av parterna. Tillförlitlighets- och trovärdighetsbedömningen sker utanför domskälens nedskrivna sidor då det inte är tydligt hur den har gått till eller varför tingsrätten finner deras berättelser lika trovärdiga. Det narrativ som målas upp är dock en turbulent och konfliktfylld relation där målsägandens mor om vartannat skyddat målsäganden och om vartannat försökt förmå denna att stanna kvar i relationen. Faktumet att tingsrätten är så fåordig i sin bedömning skapar en upplevelse av att tingsrätten tar en tydlig distans till parternas berättelse. Tingsrätten uppger att paret träffats på ”nätet”. Citationstecknen användes av tingsrätten som för att betona hur det är ett ord som parterna själva använt och att domstolen själva hade

¹⁸⁷ B 3730-11. s.7.

använt ett annat ordval. Tingsrätten beskriver också hur parterna ”kommunicerat på det marockanska språket”.¹⁸⁸ Det vittnar om en okunskap från rättsens håll, då det i Marocko talas både arabiska och franska. Det finns alltså inte *ett* språk som kan kallas det marockanska språket. Huruvida parterna talar svenska eller inte framgår inte, om fallet är sådant att språkförbistringar förekommit torde det kunna vara en anledning till den detaljfattiga återgivelsen av parternas utsagor. Det får dock stå osagt. Det är anmärkningsvärt att situationen inte bedöms kunna leda till ett åtal trots att andra fall där stödbevisning i form av närståendes vittnesmål varit enda bevismaterial utöver parternas utsagor lett till fällande dom.

5.5.3. Hovrättens bedömning

Hovrättens bedömning var annorlunda än tingsrättens. Hovrätten dömde den tilltalade till ett fall av misshandel av normalgraden, två fall av ringa misshandel och ett fall av olaga hot. Bevismaterialet var detsamma som i tingsrätten. Hovrätten konstaterade att målsägandens utsaga var ”återhållsam men levande och sammanhängande”.¹⁸⁹ I hovrättens domskäl står att målsäganden

beskrivit hur hon upplevde att S.A förvandlade hennes hem till ett fängelse men att hon, på inrådan av sin mor, försökte ha tålamod i förhoppning om att han skulle bli bättre ju längre tid som han vistades i Sverige. Hennes beskrivning av det skamliga i att vara frånskild kvinna i hennes kultur och som fick henne att stå ut så länge, särskilt då det redan fanns en frånskild dotter i familjen, är något som förstärker hennes trovärdighet. Mot den bakgrunden framstår det inte heller som anmärkningsvärt att hon till och med efter polisanmälan gjorde ett försök att rädda relationen.

Citatet ovan är komplicerat och komplext. Det är det anmärkningsvärt att normaliseringsprocessen och dess psykologiska mekanismer inte omnämns här, där situationen parterna emellan torde vara ett exempel på hur våld i nära relationer ofta går till. Istället beskrivs situationen som avvikande från en

¹⁸⁸ B 3730-11 s. 6.

¹⁸⁹ B 3730-11. s. 3.

normativ situation avseende grov kvinnofridskränkning. Det är självklart vanskligt att bortse från olika kulturella aspekter som kan spela in i en våldsproblematik, men här bedöms målsägandens trovärdighet avhängigt den specifika kulturella situation hon och hennes familj levde i. Målsägandens trovärdighet bedöms avhängigt den hennes specifika kulturella situation. Hovrätten ansåg att målsägandens trovärdighet *förstärktes* av att hon betedde sig på ett sätt som hovrätten kunde *förstå* och *sympatisera* med. Vad hade hänt om målsäganden inte skiljt sig från mannen om hon hade levt i en kultur som inte associerade skilsmässa som skamfyllt? Hur hade målsägandens trovärdighet då varit sammankopplad med hennes eventuella försök att lämna relationen?

Hovrätten fann den styrkt att den tilltalade gjort sig skyldig till våldsbrott vid tre tillfällen. Vittnesutsagorna tillsammans med detaljer i målsägandens berättelse kunde tillsammans utgöra en helhet som uppnådde beviskravet. Detta trots att den tilltalades utsaga också bedömdes som sannolik och därför inte kunde lämnas utan hänsyn. Dock bedömde hovrätten att den tilltalade *inte* gjort sig skyldig till grov kvinnofridskränkning. Intervallet mellan brotten låg för nära i tiden och det var endast ett av brotten som inte kunde anses ringa. Därför kunde tillsammans inte anses utgöra en kränkning mot målsägandens integritet på det sätt som avses i 4 kap. 4 a § BrB.

5.6 B 709-18

5.6.1 Bakgrund och sakomständigheter i målet

Den tilltalade S.M stod åtalad för att ha utsatt målsäganden H.A för brott om grov kvinnofridskränkning och misshandel under en tidsperiod mellan år 2013 och 2016. Bevismaterialet bestod utav parternas utsagor, två vittnesutsagor samt en transkribering av ett Skypesamtal mellan den tilltalade och en, till denne, närstående person.

5.6.2 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten friade den tilltalade från samtliga åtalpunkter då målsägandens utsaga inte ansågs uppnå de högt ställda krav som krävdes för att kunna leda till en fällande dom. Den stödbevisning som fanns att tillgå i målet ansåg tingsrätten inte vara tillräcklig för att tillsammans med utsagan uppnå beviskravet.

5.6.3 Bevisvärderingen

Tingsrätten inledde domskälen med att beskriva att bevisningen i målet är typiskt för brott om grov kvinnofridskränkning, men att det inte nödvändigtvis betyder att målet inte kan leda till en fällande dom. Domstolen konstaterar att i mål som dessa, där ord står mot ord, måste mycket höga krav ställas på utsagan och återgav sedan de kriterier om konstans, detaljrikedom etc. som konstaterades i NJA 2010 s. 671. Därefter gör domstolen dock något förvånande. De frångår den tydliga praxis angående trovärdighet i målsägandens uppgifter och konstaterar att

bedömningen av bevisvärdet av utsagan kan dock inte göras fristående från faktorer som gäller målsägandens allmänna trovärdighet eller trovärdighet i just den situation ett åtal avser. Frågan om målsäganden har anledning att lämna oriktiga uppgifter måste således prövas utifrån vad som förekommit i målet. Detsamma gäller målsägandens möjlighet att lämna korrekta uppgifter, alltså tillförlitligheten.

De nämner alltså konkret hur en utsagas trovärdighet hänger samman med uppgifternas tillförlitlighet men kopplar detta samman till målsägandens ”allmänna trovärdighet”. Berättelsen bedöms alltså inte fränkopplat från det allmänna intrycket av den som lämnat uppgifterna. Tingsrätten har utifrån citatet att döma alltså att bedöma huruvida målsäganden har en anledning att felaktigt anklaga den tilltalade. Det är ett återkommande mönster i domstolarnas bevisvärdering. Det är en naturlig del i en bevisvärdering, men är samtidigt besynnerligt med tanke på den stora kraftansträngning det krävs för att genomgå en rättsprocess. Det vittnar om en spänning där tingsrätten försöker anlägga ett könsmaktsperspektiv, men där det skapas en misstro mot målsäganden när detta perspektiv ska möta rättens föreställning om det rationella rättssubjektet.

Domstolen uppger sedan hur målsägandens utsaga har berättats på ett sammanhängande och trovärdigt sätt. De menar dock på att vittnena uppkommit med alternativa förklaringar till målsäganden och parets gemensamma barns skador som inte kan lämnas åt hänsyn. Därför är det inte ställt bortom rimligt tvivel att den tilltalade gjort sig skyldig till brott om grov kvinnofridskränkning. Det visar återigen på stödbevisningens relevans för en fällande dom. Tingsrätten antar dock en hållning gentemot stödbevisning då de anser att den endast kan agera som ”hjälpfakta” för att avgöra värderingen av målsägandens utsaga men att vittnesutsagorna inte kan säga någonting om huruvida den brottsliga gärningen har ägt rum eller inte. Rättens inställning till stödbevisning är alltså ambivalent.

5.6.4 Relationen

I likhet med relationsbeskrivningen i B 3730-11 antog rätten en distanserad hållning till parets relation. Dock beskriver de inte relationen utifrån parternas egna utsagor utan rätten beskriver relationen utifrån vad som ”framkommit i utredningen”, vilket kan innefatta också förundersökningen. Utifrån den informationen beskrivs hur paret träffats på internet och gift sig genom fullmakt. Vidare beskrivs hur relationen inledningsvis varit bra men att den komplicerats då paret bodde tillsammans och konflikter uppstod kring ”städning, matlagning och uppfostran”.¹⁹⁰ Efter denna inledande beskrivning framställer rätten relationen endast utifrån vad parterna själva har sagt om den. Då konstaterar rätten att båda beskrivit relationen som inledningsvis kärleksfull men sedan konfliktfylld. Den tilltalade har i det transkriberade telefonsamtalet sagt att han slagit målsäganden. Tingsrätten menar dock på att dessa uppgifter kan vara felaktiga på grund utav tolkningsbrister. Återigen synes domen vara kortfattad, relativt detaljfattig och inta en distanserad relation till parterna där språkliga förbistringar förekommit.

5.5.5 Hovrättens bedömning

Hovrättens bedömning var kortfattad. Domstolen redogjorde endast för att den delade tingsrättens bedömning och ansåg således att tingsrättens dom skulle fastställas.

¹⁹⁰ B 709-18. s.3

5.7 B 625-18

5.7.1 Bakgrund och sakomständigheter i målet

I målet stod den tilltalade M.A åtalad för grov kvinnofridskränkning, olaga hot, överträdelse av kontaktförbud vid två tillfällen mot målsäganden S.S. och hot mot tjänsteman. I denna framställning kommer endast bevisvärderingen av åtalspunkten grov kvinnofridskränkning att undersökas. Bevismaterialet bestod av parternas utsagor och sju vittnen. Vidare åberopade åklagaren också fotografier, ett läkarutlåtande, journalanteckningar, sms och en händelserapport.

5.7.2 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten bedömde M.A skyldig till brott om grov kvinnofridskränkning. Den samlade brottsligheten den tilltalade gjort sig skyldig till bedömdes allvarlig och tingsrätten dömde M.A till fängelse i ett år och tio månader.

5.7.3 Bevisvärderingen

Förevarande rättsfall är anmärkningsvärt omfångsrikt. Målsägandens utsaga är över tio sidor lång. Utsagan återges på ett på ovanligt sätt där en slags tredje persons berättarröst blandas med indirekta och direkta citat. För att exemplifiera så återges ett händelseförlopp i utsagan på följande vis.

Han blev skitförbannad. Han skrek ”fy fan för dig, hur fan kan du göra så här!”. Så tog han in henne i sovrummet. Där blev det våld. Flatnävar. Det var några smällar. Kanske fyra eller fem. Flatnävarna är alltid mot ansiktet. Den här gången var det inga slag mot kroppen såvitt hon minns. ”Jävla opiatpadda, hur fan kan du göra så, fan vad äcklig du är!” skrek han. Han sa att hon var känslokall.

Den detaljrika återgivelsen av målsägandens utsaga är ovanlig. Det ger nästan intrycket av att domstolen velat återge ordagrant allting som sagts under förhören. Om detta beror på att tingsrätten lagt ner stor möda på att återge exakt allting som berättats i rättssalen eller utsagan var längre än vanligt går inte att avgöra. Vidare

är det inte tydligt vilka frågor målsäganden har fått ställas till sig men narrativet kan vittna om att frågor har ställts då utsagan plötsligt ibland består av något som ser ut som svar på frågor snarare än någonting annat.

Det stämmer att hon skrivit kärleksbrev till Mattias. Hon vet inte när hon skrev dem. Hon skrev väl så för att han skulle bli glad. Hon älskar ju M. Hon kunde absolut känna så som hon skrev på lapparna.

Försvaret har troligtvis försökt att ifrågasätta målsägandens trovärdighet genom att ifrågasätta målsägandens känslor och känslouttryck till den tilltalade. Målsägandens känslor sätts alltså i kontrast till och i korrelation med det våld den tilltalade har utövat. Berättelsen om relationen och våldet säger oss därför att en man som är älskad slår inte. Försvaret försökte angripa målsägandens trovärdighet och tillförlitlighet, dock vittnar det om hur bevisvärderingen och skuldfrågan i somliga fall centreras kring målsägandens beteende snarare än den tilltalades.

Tingsrätten inleder bevisvärderingen med att återge den praxis som HD har fastställt. Rätten påpekar hur det är typiskt i mål om grov kvinnofridskränkning att bevisningen är knapphändig och att det centrala är att se till trovärdigheten och tillförlitligheten i parternas utsagor. Tingsrätten följer vidare HD:s praxis och konstaterar att en trovärdig utsaga i kombination med vad som övrigt visats i målet kan leda till en fällande dom.

Tingsrätten konstaterar sedan att målsägandens utsaga föreföll trovärdig då ”berättelsen är lång, levande och detaljrik”. Tingsrätten anammar här tydligt en förståelse för normaliseringsprocessen då de menar på att faktumet att målsäganden inte polisanmält händelserna självmant beror på en skam över den situation hon befinner sig i. Vidare poängterar domstolen hur faktumet att målsäganden skrivit kärleksbrev till den tilltalade inte påverkar hennes trovärdighet i negativ riktning. Bevisvärderingen följer således den av HD fastställda praxis avseende utsageanalys. Vidare har rätten en tydlig förståelse för normaliseringsprocessens komplexitet.

Utifrån en narrativ- och diskursanalytisk synpunkt är fallet särdeles intressant. Det används växelvis olika subjekt när parternas utsagor återges. Ibland återges parternas utsagor på ett berättande vis då rätten använder subjekten ”han” och ”hon”. Ibland används direkta citat som om berättelsen återgavs i första person singular. Det skapar tydliga markeringar från rättens håll och är intressant att se när vilket berättarperspektiv används. Vi får genom parternas utsagor följa med in i parternas liv där en mörk värld målas upp. Våld, missbruk och psykisk ohälsa återberättas parallellt med parets kärlekshistoria. I den muntliga utsagan kommuniceras ett visst händelseförlopp till rätten. Det är dock inte möjligt att ur domen utläsa exakt vad som sagts, vilka frågor som har ställts eller om det har skett pauser eller om parten verkar vara positivt inställd till rätten och vice versa, helt enkelt de medverkande parternas inneboende förhållanden. Det är väldigt mycket som sker i rättssalen som vi ur domen inte får reda på. Somliga saker läcker dock ut ur domen, och det är de avvikande sakerna. Där kan man skönja en annan röst, som använder sig utav en av parternas språk och har inte samma officiella ton som resten av domen har. I förevarande fall handlar det om hur rätten ordagrant använder sig av parternas ord i fall då det handlar om alkoholkonsumtion medan omständigheter som är mer normativa beskrivs med en annan röst. Parternas vokabulär använder sig skiljer sig markant från domstolens. Tingsrätten använder sig alltså av någon form av moralism som tar sig uttryck i det narrativ som genom olika röster beskrivs.

5.7.4 Relationen

I en bakgrund till målet sätter tingsrätten tonen och beskriver hur målsäganden likväl som den tilltalade sedan många år har allvarliga narkotikamissbruk och att målsäganden behandlas för ett opiatmissbruk. I parternas utsagor får vi sedan följa med i en berättelse där missbruk och våld är ett vanligt inslag. Det blir dock tydligt hur missbruket i sig blir en slags klassmarkör, som gör att domstolen inte tilldelar parterna full agens. De framställs som dysfunktionella utan förmåga att hantera sina liv.

Trots detta skildras parternas kärleksrelation på ett trovärdigt sätt genomgående i domen. Den tillåts vara komplex och mångsidig. Kärleksfull och våldsam.

Målsägandens känslor för den tilltalade tas dock upp som en aspekt som eventuellt kan påverka hennes trovärdighet. Dock tonas detta ner av en förståelse av att våld i nära relationer kan förekomma oavsett offrets känslor. Burman beskriver problematiken avseende provokation inom svensk straffrätt och konstaterar hur det ”i västerländsk tradition finns ett starkt tankestråk som innebär att emotioner förstås som förkroppsligade sensationer som inte innehåller eller påverkas av tankar och därför uppfattas som motsatsen till förnuft och rationalitet”.¹⁹¹ Burman visar på hur domstolen har en värderande och normerande funktion avseende provokation som ansvarsfriande grund men att oklart hur bedömningen sker och vad som är ”ett kränkande beteende från offrets sida och hur provokationens styrka ska bedömas”.¹⁹² Hon visar här hur rätten skiljer på kropp och förnuft och att det får konsekvensen av att det finns ett rationellt sätt att agera på som skiljer sig från det kroppsliga reflexmässiga. Våldet, så att säga, kontextualiseras och får olika innebörd beroende på förövare och offer samt plats, orsak och sammanhang. Ett slag mot en kropp kan betyda en sak i ett slagsmål, men ett annat inom en nära relation.¹⁹³ Det har tidigare konstaterats att normativa föreställningar om vad som konstituerar ett skyddsvärt brottsoffer likväl som en klandervärd förövare präglar rättens bedömning av relationellt våld.¹⁹⁴ Burman hävdar i sin avhandling att det är ”vad brottsoffrets beteende och agerande betyder för gärningsmannen som i stor utsträckning avgör skuldfrågan. Gärningsmannens rationalitet avgör därmed också vilken subjektivitet som är möjlig för brottsoffret”.¹⁹⁵ Återigen balanserar bedömningen kring begrepp såsom förnuft och känsla, rationalitet och irrationalitet, kropp och känsla.

5.7.5 Hovrättens bedömning

Hovrätten delade tingsrättens uppfattning i skuldfrågan men hade en avvikande inställning avseende påföljden som hovrätten sedermera ändrade i strängande riktning.

¹⁹¹ Burman, Monica: *Provokation, förnuft eller känsla?* I Festskrift till Per Ole Träskman. s. 104.

¹⁹² *Ibid.* s. 103 ff.

¹⁹³ Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion.* s. 231.

¹⁹⁴ jfr. *Ibid.* s. 326.

¹⁹⁵ Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet.* s. 393.

6. Analys

En genomgående tendens i de rättsfall som har analyserats är att domstolarna tydligt följer HD:s praxis avseende bevisvärdering av muntliga utsagor.¹⁹⁶ Tingsrätterna hänvisar ständigt till dessa rättsfall. I de fall som har analyserats i rättsfallsundersökningen har teknisk eller forensisk bevisning saknats, och tingsrätterna har därför betonat vikten av att ställa höga krav på de muntliga utsagornas *tillförlitlighet* och *trovärdighet*. Vidare konstaterar tingsrätten i majoriteten av de behandlade rättsfallen hur det är *berättelsen i sig* och inte det *allmänna intrycket av utsagan* som ska stå i fokus för tingsrättens bevisvärdering. Rätten menar sig alltså kunna skilja på *berättelse* och *berättare* och på så vis kunna förhålla sig objektiva till utsagan. Tingsrätten *antyder* vid flertalet tillfällen hur subjektiva bedömningar riskerar leda till andra slutsatser än de rent objektiva och skiljer på så vis också sina egna kroppar från sina känslor. Kroppen får stå för det rationella, objektiva och korrekta medan känslorna riskerar att skapa subjektiva, och därmed felaktiga bedömningar. De kriterier som HD menade kan användas för en utsageanalys i NJA 2010 s. 671 har fått kritik för bristande förankring i beteendevetenskaplig forskning men används konsekvent i alla de rättsfall som analyserats. Kriterierna ställer höga krav på berättelsen och synes nästan kräva en slags skriftlig logik. För att en berättelse ska vara ”klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar”¹⁹⁷, krävs en förberedelse och eftertänksamhet som kan vara svår efter traumatiska händelser. Det går att argumentera för att det spelar större roll *hur* någonting sägs än *vad* som sägs när rätten ska bedöma en utsagas trovärdighet och tillförlitlighet.

Jag menar på att det finns en laddning kring det kroppsliga och kring känslor som hanteras på ett inkonsekvent sätt vid domstolarnas bevisvärdering av muntliga utsagor, där binära begreppspar inte tillåts samverka.

Trovärdighetsbedömningarna balanserar kring å ena sidan rationalitet och

¹⁹⁶ Denna praxis behandlas i uppsatsens tredje kapitel.

¹⁹⁷ NJA 2010 s. 671 p. 8.

objektivitet och å andra sidan beteenden, emotioner och kropp. Trots att ett av kriterierna i straffbudet 4 kap. 4 a § BrB är att den tilltalade systematiskt ska ha kränkt målsägandens *självkänsla* mäts skadorna främst med en fysisk måttstock. Samtidigt är det avgörande, för att koppla dessa fysiska skador till målsägandens självkänsla, att stödbevisning i sammanhanget visar på hur målsäganden agerat på ett *visst sätt efter våldet*, nämligen att ha berättat om det för andra. Målsäganden tillåts vara ett skadat rättssubjekt först då. Detta trots att det är vanligt förekommande att vilja skydda både sitt egna och förövarens anseende i situationer där våld i nära relationer förekommer och alltså *inte* berätta om våldet. Stödbevisningens behandling inom svensk straffrätt har kritiserats då den används på ett inkonsekvent vis. Av praxis följer att stödbevisning är nödvändigt för en fällande dom i mål där bevisningen främst består av muntliga utsagor. Uppsatsen lägger ingen värdering i detta, utan konstaterar endast att så är fallet. Ur rättssäkerhetssynpunkt torde kravet på stödbevisning vara positivt, då det i situationer där ord står mot ord är mycket svårt att ur bevishänseende avgöra vad som har hänt. Att stödbevisningen behandlas inkonsekvent är negativt ur rättssäkerhetssynpunkt då det ställer orimliga krav på målsägandens *beteende* efter brottet.

I senare domar tenderar rätten ha en större förståelse för könsmaktsperspektivet än i tidigare domar. I viss mån tillåts målsäganden vara en komplex individ som älskar den tilltalade samtidigt som våld förekommer.

Trovärdighetsbedömningarna kretsar dock ofta kring kvinnans känslor för mannen. Dessa eventuella känslor används som ett redskap till att ifrågasätta målsägandens intentioner gentemot den tilltalade och huruvida hon har incitament att falskeligen anklaga mannen. I de flesta fall jag har undersökt säger sig rätten dock inte fästa vikt vid huruvida kvinnan har känslor för mannen eller i vilken mån hon har gett uttryck för dessa. I de situationerna anlägger rätten ett tydligt könsmaktsperspektiv och en förståelse för normaliseringsprocessens natur när de ska förstå målsäganden som rättssubjekt. Ur sprickorna och skavankerna i berättelsen om det rationella rättssubjektet uppstår en annan berättelse där känslor, människa, och sinnesintryck får ta plats.

Hur bevisvärderingen de facto gått till är inte alltid helt tydligt. Tingsrätterna har inkonsekventa redogörelser för sin bevisvärdering av muntliga utsagor. Orsakerna till detta kan vara brist på resurser, att bevisvärdering helt enkelt går till på ett inkonsekvent sätt eller att tingsrätterna inte redovisar vad som faktiskt sker i rättegångssalen på ett uttömmande vis. I vissa fall återges parternas utsagor och rättens bedömning av dem på ett noggrant och detaljerat sätt. I andra fall återges utsagorna på ett detaljfattigt vis för att följas av ett kort konstaterade huruvida utsagan anses trovärdig eller inte. I fall då språkliga förbistringar förekommit hos någon av parterna har domarna varit påfallande kortfattade. Det är anmärkningsvärt att i båda de rättsfall där parterna inte talat svenska att rätten har anmärkt på hur utsagornas tillförlitlighet inte kan anses hög på grund brister tolkarnas översättningsarbete. Vidare har tingsrätten inte haft kunskap ens om det språk parterna själva pratar. Ur rättighetssynpunkt är det kritiskt att dessa parter möjlighet till en rättvis rättegång minskar.

Domsluten bygger i huvudsak på den målsägande kvinnans berättelse, men domstolens motivering till varför denna ansetts trovärdig och tillförlitlig är ofta knapphändig. Det gör det svårt, om inte omöjligt att förstå berättelsen om hur bevisvärderingen gått till. Den framstår då som godtycklig, även om den inte nödvändigtvis är det.

Den diskursiva berättelsen om relationen parterna emellan präglas av en syn på dem båda som medansvariga till konflikterna och våldet. De ord som används för att beskriva relationerna antyder att konflikterna uppkommit gemensamt. Relationerna beskrivs som exempelvis stormiga, bråkiga, passionerade och konfliktfyllda. Istället för att förstå våldet som en konsekvens av ett förtryck mot den målsäganden så framstår konflikterna som en naturlig del av en komplicerad relation.

Kärleksrelationens begär beskrivs i termer av våld och inte i egenskap av hur det *kändes* för parterna. Undantag till detta finns i undersökningen och i somliga fall har rätten en förståelse för kvinnans utsatta situation. Målsägandens beteende är genomgående föremål för utredning, och jämförs mot vad som är rimligt i det

sammanhang hon befinner sig i. Det finns alltså tydliga ramar och gränser för vad som är ett rimligt beteende från kvinnans håll. Den tilltalades beteende utreds i mindre utsträckning och om den omnämns är det i vad mån hans beteende kan kopplas till en eventuell provokation från kvinnan. I ett mål bedömde rätten kvinnans trovärdighet utifrån vad som var rimligt i den kulturella kontext hon levde i. Faktumet att hon inte lämnat den man som utsatt henne för våld, förklarades utifrån familjära omständigheter som var typiska för hennes bakgrund. Det förklarades inte utifrån normaliseringsprocessen. Kvinnans trovärdighet kopplades alltså samman med rättens uppfattning om vad som är ett trovärdigt *beteende* i en specifik situation. Samtidigt ifrågasattes inte mannens beteende utan endast kvinnans reaktion och beteende efter våldet. Omständigheter att en tilltalad använt kränkande ord eller annat otrevligt beteende gentemot målsäganden beskriver tingsrätten i flera fall som irrelevant i sin bedömning. Det präglar dock den rättsliga berättelsen. Läsaren förstår att rätten finner relationen parterna emellan som ojämlig, men att rätten inte kan ta hänsyn till detta. Synen på rättssubjektet som en autonom, fri och rationell individ möter här förarbetens könsmaktsperspektiv.

Det finns en slags moralism i de berättelser som framkommer av domskälen. I vissa fall har rätten använt parternas vokabulär när det talas om alkohol eller narkotikamissbruk, för att i resten av utsagan inte lika tydligt visa på vad som är domstolens respektive parternas röster. Detta även i delar av utsagan som egentligen inte tillför någonting till den bevisvärderingen eller utredningen i skuldfrågan. Genom att markera vissa beteenden och inte andra utan att de spelar en juridisk funktion, skickar rätten ut otydliga signaler. På så vis skapas arketytiska berättelser där narrativen definieras utifrån hur de strukturellt skiljer sig eller liknar andra narrativ. Utifrån en narrativanalytisk synpunkt går det att argumentera för att detta skapar en distans gentemot parterna från rättens håll, där deras olika röster skapar en hierarkisk ordning dem emellan.

6.1 Avslutande kommentar

Syftet med denna uppsats var att undersöka vilka *berättelser* om bevisvärdering och relationer som går att utläsa i domskäl avseende grov kvinnofridskränkning. Juridiken betraktades som en språklig praktik för att kunna skapa en mer dynamisk undersökning. Jag har undersökt vad som händer när ord hamnar i rätten och genomfört en diskursanalytisk narrativanalys där domskälen betraktades som berättelser, och på så sätt i praktiken använt mig av synsättet på juridiken som en språklig praktik. Materialet och uppsatsens omfång är för begränsat för vara underlag till en åsikt angående den fria bevisprövningens princip överlag, eller vilka för och nackdelar som finns med dagens metod för bevisvärdering av muntliga utsagor. Tydligt är dock att den praxis som HD arbetat fram genomgående används av domstolarna. Vidare finns tydligt en avskiljandets logik där binära begreppspår svårligen får samexistera. Önskvärt vore att domstolarna tydligare redogör för hur bevisvärderingen går till. Av uppsatsens teoretiska ramverk och metodologiska val förstås språk som något annat än ett instrumentellt redskap, och snarare som något vilket genom vi formar vår verklighet och vår förståelse av den. De krav på rationalitet och objektivitet som rätten ställs inför vid en bevisvärdering är positiva, men skildrar svårligen hela den intellektuella process som sker när rätten ska avgöra en utsagas trovärdighet och tillförlitlighet. Kanske vore det bättre att låta sinne och kropp samverka och acceptera den komplexitet rätten ställs inför i mål där ord står mot ord och uttala alla de bedömningar som sker. Intuitiva som rationella, objektiva som subjektiva. Först då kan rätten granska sig själv och ge parterna i målet en ärlig chans att förstå vad som skett när deras berättelser gjorts rättsliga.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 2012/13: 367 Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.

Statens offentliga utredningar

SOU 1995:60 Kvinnofrid.

SOU 2007:26: Överväganden angående ett alternativt tvistemålsförfarande.

SOU 2014:49 Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete.

SOU 2015:55 Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck.

Skrivelser

Skr. 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.

Litteratur

Andersson, Håkan: *Rättens narratologiska dimensioner- interaktion och konstruktion* i tidskriften *Interaktiv rättsvetenskap*, 2006.

Andersson, Håkan: *Barthesianska meditationer*. Ingår i *Hyldestskrift till Nørgaard*. Köpenhamn , 2003.

Andersson, Malou: *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning- fridskränkningensbrotten som rättslig konstruktion*. Iustus Förlag, Uppsala 2016.

Andersson, Ulrika: *Hans ord eller hennes: En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Bokbox Förlag, Malmö 2004.

Andersson, Ulrika: *Det vardagligas frånvaro. En analys av rättsliga narrativ i två samtida våldtäktsfall*. I: Ulrika Holgersson & Helena Tolvhed (red.), *Plats för Makt.*, s. 212–226, Makadam förlag. Göteborg och Stockholm 2018.

Annerén, Carin: *Stödbevisning i våldtäktsmål – en problematisk rättstillämpning?* Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Lund 2013.

Annars, Erik: *Svensk straffrätts historia*. Almqvist & Wicksell, 1972.

Berglund, Kerstin: *Straffrätt och kön*. Iustus Förlag, Uppsala 2007.

Bergström, Göran; Boréus, Kristina: *Diskursanalys*. I: Göran Bergström & Kristina Boréus (red.) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Andra uppl. Studentlitteratur, Lund 2005.

Björkman J; Diesen C; Jonsson P: *BEVIS - Värdering av erkännande, utpekanden, DNA och andra enstaka bevis*. Norstedts Juridik, Stockholm 1997.

Bladini, Moa: *I objektivitetens sken: en kritisk granskning av objektivitetsideal, objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier i diskurser om dömande i brottmål*. Makadam Förlag, Malmö 2013.

Blückert, Ann: *Juridiska – ett nytt språk? En studie av juridikstudenters språkliga inskolning. (Legalese – a new language? A study of the language socialization of law students.)* Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 79. Uppsala, 2010.

Brown, Wendy: *Rättens paradox*. i Att vinna framtiden åter. Brännström, Leila; Gundenäs, Henrik (red.), Atlas Förlag, Stockholm 2008.

Bryman, Alan: *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 upl. Liber AB, Egypten 2012.

Brännström, Leila: *Juridik som politik och behovet av kritik*. i Rätten till Rättvisa av Hall, Petra; Pelling, Lisa (red.) Premiss Förlag, KOLLA UPP.

Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. Iustus Förlag, Uppsala 2007.

Burman, Monica: *Provokation, förnuft eller känsla?* i *Festskrift till Per Ole Träskman*. Norstedts Juridik, Vällingby 2011.

Christie, Nils: *Det idealiska offret*. I: Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.). *Det motspänstiga offret*. : s. 46-60., Studentlitteratur, Lund 2001.

Constable, Marianne: *Our word is our bond*. Stanford University Press, Stanford 2014.

Dahlman, Christian; Korths-Aspegren Andreas: *Varför är bevisning som uppfyller beviskravet i våldtäktsmål inte tillräcklig i mål om olaga hot?* I svensk Juristtidning, Häfte 4 2018.

Derrida, Jaques: *Of Grammatology*, tr. by Gayatri Chakravorty Spivak. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1976.

Diesen, Christian; Diesen Eva : *övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*. Norstedts Juridik, Stockholm 2013.

Diesen, Christian: *Bevisprövning i brottmål*. Norstedts Juridik, 2015.

Edelstam, Henrik; Ekelöf, Gunnar; Pauli Mikael: *Rättegång, Femte häftet*. 8 uppl., Norstedts Juridik, Visby 2011.

Ekelöf, Gustaf; Pauli Mikael, Edelstam, Henrik: *Rättegång V*. Norstedts Juridik, 2011.

Foucault, Michel: *Sexualitetens historia*. Band 1, Viljan att veta, Daidalos Förlag, 2002, Borgå Finland, 2015.

Jareborg, Nils: *Straffrättens gärningslära*. Norstedts Juridik, Stockholm 1995.

Kleineman, Jan: *"Rättsdogmatisk metod"*. I: Juridisk metodlära (red. Korling, Fredric & Zamboni, Mauro), 1 uppl., Studentlitteratur, Lund 2013.

Lehrberg, Bert: *Praktisk juridisk metod*. Iusté Aktiebolag, Lettland 2016.

Lindell, Bengt; Andersson, Torbjörn; Asp, Petter; Eklund, Hans: *Straffprocessen*, Iustus, Uppsala, 2005.

Mattila, E.S Heikki: *Comparative Legal Linguistics*. Ashgate Publishing Limited, Wiltshire 2006.

Nordh, Roberth: *Bevisrätt C Bevisvärdering*. Iustus Förlag AB, Västerås 2013.

Nordh, Roberth: *Bevisrätt A: allmänna bevisfrågor*. Iustus Förlag AB, Västerås 2009.

Orford, Anne: *In Praise of Description* i tidskriften *Leiden Journal of International Law* 609, 2012.

Patterson, Dennis: *Law & Truth*. Oxford University Press, New York 1996.

Petterson, My; Dahlman, Christian; Sarwar, Farhan: *Är det sant att lekmanndomare påverkas av juridiskt irrelevanta omständigheter, men inte juristdomare?* I Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet. Årgång 29 2017-18 NR 2 s. 375.

Saeed, I., John: *Semantics*. Wiley-Blackwell, 3rd edition, Singapore 2011.

Schelin, Lena: *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*. Norstedts Juridik, Stockholm 2007.

Schlyter, Carl Johan: *Juridiska Afhandlingar*. Uppsala, 1836.

Sutorius, Helena; Kaldal, Anna: *Bevisvärdering vid sexualbrott*. Norstedts juridik. 2003, Stockholm.

Wegerstad, Linnea: *Skyddsvärda intressen & straffvärda kränkningar. Om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande*. Lunds Universitet 2015.

Zamboni, Mauro; Nääv, Maria (red.): *Juridisk metodlära*. 2 uppl, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Lundgren, Eva: *Våldets normaliseringsprocess*. 2 uppl. Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS). Stockholm, 2006.

Övrigt

Lundgren, Eva, Heimer, Gun, Westerstrand, Jenny & Kalliokoski, Anne- Marie, *Slagen Dam: Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige- en omfångsundersökning*, Brottsoffermyndigheten Umeå 2001.

BRÅ: *Kriminalstatistik 2017, Handlagda brott, Slutlig statistik*.

Brå-rapport 2014:8. *Brott i nära relationer: en nationell kartläggning* och Brå, *Utsatthet för brott 2014: resultat från Nationella trygghetsundersökningen (NTU)* 2015.

JO: *Justitieombudsmännens ämbetsberättelse*. Redogörelse 2013/14: JO1. Vällingby, 2013.

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Förenta Nationerna: *Deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor*.

A/RES/48/104. 1993. Tillgänglig via:

<http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>. Hämtat från Internet 2018-10-04.

Holmberg, Erik; Stjernquist Nils; Isberg Magnus; Eliason Marianne; Regner Göran: *Lagkommentar i Zeteo till 1 kap. 9 Regeringsformen*, publicerat 2016-05-13, hämtat från Internet, 2018-11-24.

Borgström, Peter : *Rättegångsbalken - lagkommentar*. kommentaren till 35 kap. 1 § . Karnov, Internet. hämtat från Internet 2019-01-04.

Rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt: *Rättssäkerheten i brottmål*, 2009.
Publicerad som PDF-fil på myndighetens hemsida, www.jk.se, hämtad 2018-11-24.

Bexar, Mikeala: *Lagkommentar till 4 kap. 4 a §, not 145 Brottsbalken* (1962:700).
Karnov Internet. (1962:700) hämtat från Internet 2018-11-13.

Rättsfallsförteckning

Fall från Högsta Domstolen

NJA 1980 s. 725

NJA 1982 s. 164

NJA 1986 s. 486

NJA 1991 s. 83

NJA 2005 s. 712

NJA 2009 s. I & II

NJA 2010 s. 671

NJA 2015 s. 702

NJA 2017 s. 316

Fall från hovrätt samt tingsrätt

RH 2003:11

B 3730-11

B 4782-12

B 171-15

B 290-17

B 15565-17

B 625-18

B 709-18

B 2389-18

9085-18